

P. 11.222

CERNAUȚI

An. V 1934

Nu se împră-
mută acasă.

MIHAI EMINESCU

12

Lămuriri pentru opera și viața lui Eminescu

Director : LECA MORARIU

12

GH. BOGDAN-DUICA

† 21 Sept. 1934

BIBLIOTECA
DOCUMENTARĂ
CRĂȘUL FIATRA NEAMU

Redacția și Administrația : Cernăuți, str. Munteniei 14

Nu face schimb cu nici o publicație periodică
Colecții complete la administrația buletinului

BULETINUL
„MIHAI EMINESCU”

CERNĂUȚI

— ANUL V 1934 —

CUPRINSUL :

Articole

- Leca Morariu † Gh. Bogdan-Duică
Gh. Bogdan-Duică Veronica-Anadyomene
Aurel A. Mureșianu Eminescu, Aurel Mureșianu și Serbarea
dela Putna
Gh. Bogdan-Duică Critic teatral (1869)
D. Murărașu Strofa a 2-a din „Luceafărul”
Filimon Taniac Lady Macbeth, Bogdana și Vidra (Pa-
ralelă dramatică)
Teodor Balan Trupa Fani Tardini în Bucovina 1864
și 1865 (Sfârșit)

Multe și măunte

- Gh. Bogdan-Duică Rostul unei vorbe (Traco-romanice);
Eminescu și I. R. Mayer.
Leca Morariu Marea deficiență a eminescologului G.
Ibrăileanu; Românismul integral
(antisemitismul) lui Eminescu;
Gh. Bogdan-Duică, Român inte-
gral!; Fanfaronadă și frondă is-
raelită!; Eminescu—G. Cretzianu;
Pe marginea lui „Mite”!

Poșta redacției :

* * *

Eminescu cetind versuri de-ale lui Du-
mitru Sfura.
Anti-Călinescu!

Ilustrație

† Gh. Bogdan-Duică

Colecții complete din buletinul „Mihai Eminescu”
An. I 1930 — V 1934 (12 fascicule) la administrația noastră
Cernăuți, str. Munteniei 14
An. I, II și III à 150 lei, iar An. IV și V à 50 lei

MIHAI EMINESCU

12

Lămuriri pentru opera și viața lui Eminescu

Director : LECA MORARIU

12

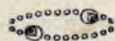
† Gh. Bogdan-Duică

Când în 1930, la întemeierea acestui buletin, ceream ajutorul celor doi proeminenți cercetători ai lui Eminescu, atunci adeziunea lui Bogdan-Duică veni atât de promptă și de încărcată în daruri, încât inițiativa se trezi nu numai faptă gata-implinită, ci și lucru trainic-pus la cale.

Câtă scrisoare de îmboldire apoi, câtă comoară de material eminescian și cât concurs întru sporirea acelu nervus rerum gerendarum fără de care o publicație atât de specialistă n'ar fi putut dăinui. Ne închipuim că pela 1930—1931 ahotnicia eminescologului Duică trebue să fi ajuns adevărată primejdie: prindea la abonați cu zecile; întâi rubedeniile, apoi colegii de universitate, apoi elevii, apoi doctorii cărorora își încredința sănătatea, apoi sanatoriile și stațiunile balneare pe unde=și adăpostia răzvrătirea fizicului său neascultător de uriaș=a-i voință. Ba în 1930 descălecaser chiar de=abinele în Cernăuții și'n Bucovina scormonirilor eminescene, conferențiind, indemnând, lovind cu toiagul făcător de minuni în stânca tăinuitoare de apă=vie. Abia când altă mare grijă de toate zilele îl supusese (aceea de a=și dura — în sfârșit... — un cămin al său), administrația buletinului „Mihai Eminescu” se resimți de cea mai cruntă străduire în mai=departea croire a drumului ei (fiindcă nici mecenii de soiul lui I. E. Torouțiu nu țin marginile pe la orice răspântii...).

Astăzi marele nostru prieten, — prieten în cuvânt și mai mult decât prieten cu fapta, — s'a dat acelei Odihne care dela o vreme nu-l mai putea ierta. Îl retrăim însă — și=l vom retrăi — în suferința lui dela Techirghiol (vara anului 1933), când ridicându=se aprig=amărit din lectura *) netrebniceii lui G. Călinescu (și a lui T. Arghezi), ne da de grijă (cu acea, la el rară înduioșare): — Păziți ca scurmături ca acestea să nu întârzie închegarea adevăratei înfățișări a lui Eminescu, pe care eu n'am s'o apuc!... —

Leca Morariu

*) Unde s'o fi aflând acel material de fișe ?

Veronica Anadyomene

Nu ieșind din spumă de valuri, ci din cearceafuri albe: Tot una-i!

La Octav Minar, *Veronica Micle. Dragoste și poezie*, p. 160, se află niște versuri *El către mine*. Prima formă a versurilor acestora am găsit-o în mptul. academic 2290, fila 17—18. Între manuscrisul și albumul Veronichii sunt deosebiri. În album a lipsit de ex. strofa inițială:

Frumoasă și jună, oh dragă-mi mai esti;
Eu caut și caut în ochii-ți cerești
Și'n veci nu mă satur și'n veci aș căta;
Iubită, dorită, o gură — așa!

Sunt și alte (câteva) deosebiri, mărunte.

În manuscrisul poezia trimisă Veronichii se află intercalată într-o descriere din acelaș timp, cu aceeași cerneală, cu acelaș duct al scrierii. Legătura între descriere și poezie este evidentă. Deaceea eu admit că descrierea a privit-o pe Veronica; și că a fost o fixare din memorie a unui joc sburdalnic.

Eminescu scrie: „Ea era albă ca zăharul; atât corpul deasupra șoldurilor, acea bogăție de frumusețe strălucită și rotundă la mueri, cu globurile de zăpadă a sinilor pătați în vârf cu două alunele dogorite; cât și mai în jos, unde pânțele se adună ca sculptat într'un nod concrescut. Mai de vale de acest (nedescifrat) a organismului se începea părul luciu-negru și abia'ncrețit, care-i dumbrava centrului ce constituie isvorul regenerării omenești; apoi urmau trunchii rotunzi a picioarelor, tari și copți, numai buni de-a zugruma șelele unui amanț între ele; apoi genunchii ce făceau gropițe când ei stetea; apoi flurele cu pulpe tăiete'n lapte, până la glesnutele și piciorușele de argint. Ea suridea... buzele jimbate de acest suris sensual și voluptuos lăsau să se vadă dantura întredeschisă ca la o leoaică însetată; obraji suflați abia cu rumen făceau gropițe abia desemnate dispărânde de langoare; ochii sticleau sub genele pe jumătate lăsate și tremurânde; fruntea netedă, sălbătăcită sub părul în desordine, care cădea în lung; valuri strălucite ca lemnul de nuc pe umeri și peste pept (?) ¹⁾, care-i opria și îi înfoia în căderea lor ²⁾“.

Singuraticul amant își zugrăvia astfel memoria ceasului fericit.

p. conf. Gh. Bogdan-Duică

¹⁾ Poate: sini?

²⁾ Importanța acestui document. Eminescu am subliniat-o și'n broșura mea: *Eminescu la... Techirghiol (Anti-Călinescu)* 1932, pag. 31, Nota 46.

Eminescu, Aurel Mureșianu și Serbarea dela Putna

Eminescu scria într'unul din articolele sale, publicate în ziarul *Timpul* din București: „Soarta ideilor mari în toate societățile omenești este aceeași: un rând de oameni muncește ca să le răspândească și altul vine ca să le exploateze“¹⁾. N'am găsit cuvinte mai potrivite pentru introducerea acestei încercări de restabilire a adevărului asupra originii și pregătirii mării „Serbări dela monumentul lui Ștefan cel Mare dela Putna“, ca sentința de mai sus a aceluia care „nu era în stare să mintă... să măgulească, ori chiar să lingusească pe cineva“²⁾ — a lui Mihai Eminescu. Deși în ultimul timp s'a scris mult d. „România Jună“ și „Serbarea dela Putna“, totuși au rămas foarte multe chestiuni nelămurite, din cauza lipsei documentelor timpului — singurul izvor sigur al istoriei — și din cauza lipsei scrierilor memorialistice ale acelor, cari, începând mai ales cu anul 1867 (data înființării „Societății literare-sociale România a studenților români din Viena“) au inițiat și condus acea frumoasă mișcare națională, culturală și literară care a culminat în înființarea „României June“ și în pelerinajul junimii române dela toate universitățile Europei la mormântul lui Ștefan cel Mare.

Intunecul și enigma planase la originea acestor două mari idei. Ce era deci mai firesc decât ca, în lipsa altor dovezi istorice, aceste mari și frumoase fapte naționale să fie atribuite lui Eminescu, care a contribuit cu atâta suflet, cu atâta zel la realizarea lor și fără de stăruințele căruia, poate, adunarea dela Putna ar fi și eșuat în fața temerii frunțașilor mai bătrâni, și mai ales a celor din Bucovina, de a nu ajunge în conflict cu organele administrative austriace.

Părea de tot ciudat faptul că, până astăzi nimeni nu și-a revendicat paternitatea serbării dela Putna. Unii au încercat să atribue acest fapt *modestiei* lui Eminescu³⁾. Deaceia mulți n'au dat crezământ

¹⁾ D. Murărașu, *Eminescu despre N. Bălcescu* în *Buletinul „Mihai Eminescu“*, Cernăuți, An. II, 1931, p. 47.

²⁾ I. Slavici, *Eminescu=omul*, în „Omagiu lui Mihail Eminescu, București, 1909, p. 21.

³⁾ Așa de pildă unul dintre prietenii dela Viena ai poetului, T. V Ștefanelli, constată în ale sale *Amintiri despre Eminescu* (București, 1914, p. 105), că „în nici-o discuție și act privitor la serbare nu se menționează, cine a fost acela dela care a venit ideea“. El caută deci explicația acestui fapt în „modestia prea cunoscută a lui Eminescu“ care i-ar fi spus-o „singur că el a „clocit“ această idee“. Distanța cea mare de timp dela 1870 și până la 1904, când Ștefanelli a început să-și scrie „Amintirile“ (vezi „Junimea Literară“ din 1904 și 1905), l-a condus, precum vom vedea, și la alte afirmații greșite.

nici propriilor cuvinte ale lui Eminescu — și el nu obicinuia să ascundă adevărul — care spunea hotărît, în scrisoarea trimisă la 3 (15) August 1871 lui Dimitrie Brătianu: „Trebue să constatăm tocmai noi, aranjatorii serbării, cumcă meritul acesta, eroismul acestei idei, nu ni se cuvine nouă... căroră — repetă el la sfârșit — nu-i nici ideea, nici condițiunile de realizare“¹⁾.

Dar în sprijinul acestor afirmații ale lui Eminescu ne vine în suși *Apelul* „Comitetului provizor“ apărut în ziarul lui Hașdeu, „Traian“, Nrul dela 10 Ian. stil vechiu 1870, în care se spune lămurit că „ideea întrunirii Românilor din toate părțile într-o serbare națională... s'a născut încă de mult“ și din cauza că „împrejurările politice“ împiedecă pe bătrâni de a lua inițiativa „este o datorință sfântă ca să ia asupra-și efectuarea acestei idei tinerimea română academică“... căci „unde este inima tinerimii acolo sunt și ideile viitorului“²⁾.

Acestor ultime cuvinte, care nu sunt decât un citat din Schiller³⁾ și alte părți ale frumosului apel, ne duc pe urma autorului, care nu este altul decât fostul președinte al societății „România“, inițiatorul unirii celor două societăți studențești ale Românilor din Viena și nașul „României June“ — Aureliu Mureșianu⁴⁾.

În Nrul dela 10 Dec. (st. n.) 1869 al revistei politice vieneze săptămânale „Die Reform“ a renumitului publicist și apărător al naționalităților, Francisc Schuselka, Aurel Mureșianu a publicat sub titlul „Romanii Orientului“ un important articol care a făcut senzație și a fost reprodus sau comentat de cele mai însemnate ziare românești și străine⁵⁾.

¹⁾ I. E. Torouțiu, *Studii și documente Literare* vol. IV, pag. 85.

²⁾ Sublinierile sunt ale noastre.

³⁾ „Wo das Herz der Jugend ist, dort ist der Geist der Zukunft“. Schiller era poetul german predilect al lui Aurel Mureșianu.

⁴⁾ Asupra originii „României June“ vezi A. A. M(ureșianu), *Mihail Eminescu și întemeierea „României June“*, 1868—1871, Brașov, 1926. — În „Raportul“ societății „România Jună“ pe anul 1891 președintele ei, G. Candrea, scrie între altele: „După informațiile ce le avem din izvoare competente, nașul societății noastre este d-l Dr. A. Mureșianu, iar deviza ei este împrumutată dela fosta societate „România“.

⁵⁾ Articolul „Romanii Orientului“ (Die Romanen des Orients) a fost reprodus în întregime, în traducere, de ziarcele: *Federațiunea*, din Pesta dela 24 Dec. (5 Ian.) 1869; *Românul* lui C. A. Rosetti dela 3 Ian. st. v. 1870 și *Presa* lui Vasile Boerescu, nr. 12 din 1870. Conceptul original, scris cu creionul, al acestui articol s'a păstrat între hârtiile lui Aurel Mureșianu dela Viena și se găsește în colecția noastră.

Acest articol în care se face o expunere succintă a numărului, istoriei, evoluției și importanței politice și sociale și a menirii poporului singur urmaș și reprezentant al romanității Orientului se sfârșește cu următoarele rânduri:

„... În afară de aceasta Românii susțin încă cu tot dreptul că ei au fost din timpurile cele mai vechi bulevardul Europei, și vor fi și în viitor. Aceasta se adevărește în mod remarcabil prin împrejurarea că papa, inimicul schismaticilor, a numit pe principele Moldovei, Ștefan cel Mare „atletul lui Hristos”.

„Astfel am tratat despre desvoltarea unui popor care are un mare viitor între neamurile orientale. Românii sunt chemați, prin numărul lor, prin puterea spirituală, pozițiunea geografică și prin simpatiile pe care le au la națiunile nemaghiare, a juca un rol însemnat în Orient. Ei trebuie numai să nizuiască a alunga din mijlocul lor discordia, răul cel mai mare de care au suferit până acum. Multe ar avea astăzi la Români altă înfățișare, dacă acest rău ereditar n'ar fi ros la propriul lor destin”.

„Înainte de toate finețimea română este chemată a lucra cu puteri unite și din inimă curată la înălțarea spiritului poporului, înăbușit în decurs de atâtea veacuri. Căci „unde este inima tinerimii, acolo este spiritul viitorului”¹⁾.

Aceleași idei le găsim expuse și în apelul amintit din Ian. 1870, în care, pe lângă pasajul citat mai sus, citim și acestea:

„Consolidarea națională este ceea ce voim noi... pentru că numai astfel ne vom putea împlini misiunea noastră în Orient...”

„De au fost străbunii noștri în decurs de secole bulevardul în contra barbarismului asiatic²⁾, de au fost eroii noștri scutul creștinătății și apărătorii culturii cu arma'n mână, este chemarea noastră de a fi astăzi și pe viitor prima națiune în Orient...”

„Scopul nostru comun nu fură și nici că vor fi în stare a-l împiedeca, nici politica străină, nici cursul timpului. Este însă o necesitate imperioasă pentru conlucrarea la același scop, ca să ne coadunăm din toate unghiurile spre a ne cunoaște unii pe alții, a ne uni în cuget și simțiri, a ne cointelege despre interesele comune, pentru care suntem și existăm...”

Nici sub articolele din „Reforma”, nici sub apelul din ziarul „Traian”, nu găsim însă semnătura lui Aurel Mureșianu³⁾. Vom

¹⁾ În reproducerea acestei părți a articolului „Die Romanen des Orients”, ne-am ținut, pe cât s'a putut, de traducerea apărută în ziarul „Federațiunea” al marului luptător național Alexandru Roman, cel dintâi profesor de limba română la Universitatea din Pesta și membru al Academiei Române.

²⁾ Într'un articol intitulat „Un act nemaipomenit de barbarism modern” (Ein unerhörter Akt des modernen Barbarismus), publicat în numărul dela 21 Oct. 1869 al revistei „Die Reform”, Aurel Mureșianu protesta energic împotriva procedurii tiranice a baronului Carol Apor, care a confiscat întreaga avere a țăranilor români din Tofalău, lăsându-i în toiu iernii pe drumuri. Articolul a fost reproduș în întregime în „Federațiunea” dela 12 (24) Oct. 1869.

³⁾ Apelul din ziarul „Traian” a fost semnat în numele „Comitetului pro-vizor” de colegii dela facultatea de drept ai lui Aurel Mureșianu: Petru Pitey și Emil Cosabust și de studentul în filosofie Gabriel Băleanu. Pitey și Băleanu vor iscăli, în același timp cu Mihai Eminescu, și Apelul din Martie 1870, compus în întregime de Aurel Mureșianu și ale cărui ciorne originale s'au păstrat.

arăta îndată motivele cari l-au făcut pe Aurel Mureșianu să fie atât de circumspect și rezervat cu afișarea numelui său în public, în legătură cu manifestările *panromâne* ale fineretului universitar din Viena.

Incepând cu anul 1866 și până la 1877, Aurel Mureșianu a publicat în ziarele vieneze și în revista „Die Reform“ care „era foarte citită în cercurile politice și diplomatice“¹⁾ o mulțime de articole, însă toate *anonim*²⁾.

Cauza principală a anonimatului lui Aurel Mureșianu a fost mai întâi de toate situația critică a părintelui său care figurase ca acuzat principal în faimosul proces pentru „Pronunciamentul“ din 3/15 Mai 1868 și nu scăpase de închisoare decât prin grația împăratului. Iacob Mureșianu devenise odios Ungurilor pentru lupta dâră și neînfricăță pe care o purtase mai ales dela 1849 încoace ca proprietar și redactor al *Gazetei Transilvaniei* și pentru care ajunsese de mai multe ori în conflict chiar și cu poliția austriacă. După ajungerea lor la putere în 1867, Ungurii își puseră în gând să nimicească *Gazeta*, și să maghiarizeze și gimnaziul latino-german din Brașov, înființat la 1837 cu concursul său și cu sprijinul bănesc al Românilor din Brașov și Săcele. În Nov. 1868 fu destituit și din postul de profesor și director al acestui gimnaziu și nu fu reabilitat, decât numai în urma pășirii energice a fruntașilor neamului cari au mers cu cererile și plângerile

¹⁾ Vezi autobiografia lui Aurel Mureșianu în numărul jubilar 1838—1908 al *Gazetei Transilvaniei*, pag 1—6. Și renumitul profesor universitar, scriitor și academician francez, Saint René-Taillandier, a remarcat cu multă simpatie, în *Revue des Deux Mondes* din August 1869, frumoasa activitate din ultimul timp a revistei „Die Reform“, citând și dintr'un articol apărut în Nr-ul ei din 8 Iulie 1869, în care „dualismul, opera Maghiarilor“ era calificat de „o dublă violență, o dublă nedreptate, o dublă imposibilitate“.

²⁾ Cel dintâi articol al lui Aurel Mureșianu în „Reforma“ a apărut în Nr-ul din 24 Dec. 1868. Despre efectul lui citim într'o scrisoare adresată la 29 Dec. 1868 lui Iacob Mureșianu la Brașov între altele: „Spre do vadă ce senzațiune a făcut acel articol, servește aceasta că Hurmuzachi cctindu-l pregătește pentru Schuselka o ovațiune în conștelegere cu finerimea dela Universitate, fără ca să știe că Aurelie este autorul și că Schuselka l-a tipărit fără a schimba o iotă din manuscrisul lui. Nici prin gând nu-i trece nimănui că scrie Aurelie și toți ținem secret...“ — Tot pentru aceste articole și fără ca să cunoască pe autprul lor, studenții români dela universitatea din Pesta au trimis lui Schuselka, în 26 Dec. 1869 o însufleșită adresă, iar în anul următor „121 de dame române din Transilvania“ i-au dedicat un frumos album de catifea roșie, încadrat în ornamente de aur, iar deasupra cu o statueta de argint, ținând în mâna stângă emblema Transilvaniei, iar în mâna dreaptă pergamamentul „libertăților“ ei și purtând pe soclu inscripția: „Luptătorului pentru drept și libertate“.

lor până la tron¹⁾. Vestea naționalismului său înfocat ajunsese însă și la Viena, și, în Oct. 1868, Aurel Mureșianu prezentându-se la un examen, profesorul îi făcu observația că ar fi „fiul fanaticului Român Mureșianu“²⁾.

Aurel Mureșianu fu ales, tot atunci, președinte al societății „România“, la a cărei înființare lucrase atât de mult, și nu voia ca prin trâmbițarea numelui său în presă, să zădărnicească și compromită frumosul plan al unirii celor două societăți ale studenților români din Viena. Fiind bun prieten cu președintele „Societății literare-științifice“, baronul Gheorghe Vasilco, reuși să-l câștige pentru această idee măreață și să pună temelia unirii viitoare a celor două societăți prin sărbătorirea în comun a anului nou 1869, cu un banchet ținut în sala cea mare și frumos decorată a hotelului „Zum weissen Ross“ din cartierul Leopoldstadt. Banchetul fu precedat de o serată declamatorică-muzicală, la care își dădură concursul și câțiva elevi români ai conservatorului din Viena și studentul italian Ludovic Cervellini, înflăcărat filoromân și membru al societății „România“. Precum reiese și din rapoartele amănunțite apărute în ziarul „Federațiunea“ și din sumarele dări de seamă ale cotidianelor vieneze „Presse“ și „Fremdenblatt“, această serbare a fost unul din cele mai însemnate evenimente din viața fineretului universitar român din Viena și va fi contribuit, fără îndoială, și la hotărîrea lui Eminescu de a se înscrie la universitatea din Viena³⁾.

1) Iacob Mureșianu a și părăsit în 1874 gimnaziul și după 38 de ani de profesorat, între cari 20 de directorat, Ungurii îi refuzară și pensia, pe care nu o obținu iarăși decât după multă trudă și intervenții la forurile favorabile. El intenționase de mult să părăsească școala și să se dedice numai *Gazetei Transilvaniei*, dar fu îndemnat de „a servi mai departe“ de însuși împăratul Francisc Iosif, cu prilejul vizitei sale la Brașov în 1852. Căci iată ce citim într-o scrisoare din 16 Noemvrie 1875 a Sevaștiei Mureșianu către fiul ei Aurel despre cele întâmplate atunci: „Anton Covaci (directorul de atunci al gimnaziului) când l-a recomandat la împăratul cu cuvânt ca să i se dea pensia la bună cerere, după merite, atunci a zis împăratul: „Nu a cerut și nici nu va cere atâta timp cât va fi în stare să servească“ (Er hat nicht eingereicht, er wird auch nicht einreichen solange er dienen kann).

2) „Mi-a spus Teodor Nica că, ducându-te la profesor pentru examen și-ar fi obiectat că ești feciorul „fanaticului Român Mureșianu“ — scrie Iacob Mureșianu în Oct. 1868 fiului său Aurel la Viena.

3) Serbarea a fost prezidată de Aureliu Mureșianu care a ținut și cuvântarea festivă. În program figura mai întâiu „Corul societății“ cu următoarele bucăți: „Român verde ca stejarul“ de Alecsandri, muzica de Vorobchievici; „Banchetul“ tot de Vorobchievici și „Adio-ul vânătorilor“ de Mendelssohn. Apoi „Trio“ de Haydn,

Afirmarea națională atât de puternică și neobicinuită a tinerețului român din Viena a atras totuși, cu toată grija lui Aurel Mureșianu, atențiunea poliției austriace. Căci iată ce citim la sfârșitul voluminosului raport despre serbarea din ajunul anului nou 1869, apărut în ziarul „Federațiunea” dela 5 (17) Ianuarie 1869:

„Era să uit, d-le Redactor, că și la astă mică festivitate națională furăm onorați de d-l Șandorovici ca reprezentant al poliției, zic și astăzi, căci de un timp încoace societatea „România” are onoarea de a avea pe acest oaspe la fiecare ședință semilunară, cașicând, vezi Doamne, această societate ar fi un complot sau cine știe ce. Avem de a ne plânge cu atât mai vârtos, căci singur Românii sunt puși sub spionajul poliției”.

Iată cauzele anonimatului lui Aurel Muresianu. Iată de ce pune el pe alții să iscălească apelurile pentru serbarea dela Putna, la a cărei pregătire și reușită lucra însă cu toată energia, intenționând chiar să plece în Bucovina¹⁾. Și iată de ce se învoui Comitetul Central inițiator ca serbarea, zădărnicită în anul 1870 de războiul franco-german, să fie totuși dusă la îndeplinire, în 1871, de un grup de camarazi mai fineri, însă cu condițiunea executării depline a programului inițial, a acelor „condiții de realizare”, despre care vorbea Eminescu, sufletul noului comitet, în scrisoarea amintită către Dumitru Brătianu.

*

Nu mult înainte de moartea sa, întâmplată la 20 Iunie 1909, tatăl meu mi-a atras atențiunea asupra unui geamantan al său dela Viena care se găsea într'un despărțământ al podului caselor noastre, în care se păstrau pe lângă alte lucruri și mai multe lăzi cu cărți vechi. Acolo, îmi spunea el, voi găsi scrisorile părinților săi din timpul

pentru pian, flaut și violoncel, executat de I. Rossignol, N. Manassi și C. Dimitrescu; „Duet” pentru vioară și violoncel de Leonard, cântat de conservatoristii Clencu și Dimitrescu; „Steluța” de Alecsandri și muzica de B. Florescu; „Fantezie română” de Caudella, cântată la vioară de Clencu; „Il Zefiro” de Bellini, cântat de Ludovic Cervellini; și „Romantă” de Franchomme, „Valse Brillante” de Lee, o „Doină”, executate la violoncel de C. Dimitrescu și două declamațiuni, după cari a urmat „Cuvântarea festivă”, banchetul și toastele. Între telegramele și felicitările primite erau și acelea ale lui Iacob Negruzzi din Berlin, a generalului Adrian din Botoșani, a fraților Hurmuzachi, a lui I. Sbiera și Zotta din Cernăuți, a lui Dr. I. Rațiu, a studenților dela Academia de drept din Sibiu, a studenților din Turin, etc. Redactorul „Federațiunii” ura: „Prosperare României mici și protecțiune divină României mari”.

¹⁾ „Speram că vei veni la Paști la Brașov, dar tatăl tău au zis că te duci în Bucovina” — scrie la 5 (17) Aprilie 1870 Sevastia Mureșianu fiului său Aurel la Viena.

când își urma studiile în capitala imperiului austriac. Am găsit geamantanul deschis, iar conținutul lui împrăștiat. Filateliști și amatori de documente vechi își desăvârșiseră opera. Între aceștia, îmi aduc bine aminte, fusese și „badea Cârțan“, faimosul „strănepot al lui Romul“ care ne adusese imaginea uriașă a Columnei lui Traian, călătorind pe jos dela Roma. Noi copiii, necunoscând valoarea documentelor de acolo, îl lăsasem să-și satisfacă în dragă voie pasiunea sa de „bibliofil“ îmbrăcat în strae ciobănești. Și cine știe ce vor fi conținut desagii umpluți de el în pod!? Atunci (eram de 18 ani), m'am hotărât a aduna și a scăpa de peire nu numai hârtiile și corespondența găsită în pod, dar și cea răspândită prin saltarele birourilor, dulapurilor și bibliotecilor redacției *Gazetei* și ale locuinței noastre, unde o parte era bine păstrată de tatăl meu.

Din fericire între hârtiile găsite în geamantanul amintit s'au păstrat și câteva acte relative la activitatea tatălui meu în societatea „România“, și la Pelerinajul dela Putna. Între acestea este și *cel dintâi proiect de program al serbării dela Putna, un concept scris de tatăl meu cu creionul pe o hârtie de format mic, epistolar, și alte trei concepte sau ciorne scrise tot de dânsul pe hârtie mai mare — cel dintâi cu creionul, iar celelalte cu cerneală — cari nu reprezintă altceva decât apelul pentru Serbarea dela Putna, apărut în foile românești în primăvara anului 1870, apel care a fost iscălit, între alții, în calitate de „secretar“ și de — Mihai Eminescu.*

În Nr-ul prim al revistei „Prometeu“ dela Brașov, din Mai 1934 am publicat și comentat acest apel, arătând totodată că în ziarul „Federațiunea“, Nr. 48 din 1870 el este iscălit în calitate de „secretar“ de „M. Eminescu“, iar în ziarul „Albina“ dela 10 (22) Mai 1870, tot în aceeași calitate, de student în filosofie „Gabriele Băleanu“, și că niciunul dintre iscălitorii lui, nici „președintele Nicolae Teclu“, nici „cassariul Petru Pitei“ nu erau autorul lui și că el a fost copiat aproape exact după modelul compus de Aurel Mureșianu.

Reproducem și aici conceptul definitiv al lui Aurel Mureșianu, indicând cu litere groase cuvintele lăsate afară sau schimbate în apelul apărut în ziarele de atunci, și iscălit alternativ de M. Eminescu, Gabriel Băleanu și Ieronim G. Barițiu :

P. T. Domnule !¹⁾

Pentru prima oară junii români dela toate academiile și universitățile române

¹⁾ Cuvintele tipărite cu litere cursive lipsesc din textele publicate în ziare, acelea nefiind adresate unor persoane anumite.

și străine au decis a se întruni la o comună serbare românească pe pământul cel clasic al Bucovinei.

Acolo, între murii monasteriului dela Putna, zac de trei secole și mai bine sacrele oseminte ale unui erou român, carele cu brațul său puternic a fost cel mai mare apărător al românismului în oriinte și al civilizațiunei creștine în secolul al XV-lea. El a înfrânt incursiunile barbare, nu numai spre gloria și fericirea națiunei române, ci și spre binele Europei întregi.

Ștefan cel mare este acel brav și mormântul său¹⁾ e locul sânt, la care voiesc să alerge fii „mamei noastre văduvite“, ca să depună în numele ei tributul de recunoștință și pietate ce de mult îi datorește; la mormântul lui Ștefan fii națiunei române își vor pleca genunchii și vor săruta fierbinte țărâna străbunească — „de-al lor curagiu, virtute și vor aduce aminte, și ei patriotismul de-acolo-l vor învăța“ — cum eschiamă poetul filoromân.

O urnă antică romană de argint cu inscripțiune istorică va fi micul prezent, pre care junimea română academică îl va depune în memoria gloriosului principe pe mormântul lui în ziua sântei Marie an. 1870.

Tot românul va fi invitat să asiste la serbarea aceasta măreață: „când fii d'un sânge se leagă 'ntre sine.... a nu lăsa pradă mărirea străbună...“ — fiecare bărbat al națiunei noastre, suntem convinși, va sprijini-cu căldură frumoasă²⁾ inițiativă a junilor români!

Cu deplină încredere ne adresăm dar către toți inteligenții patrioți români, și cu deosebire către D-Voastră Domnule și Vă rugăm să conlucrați în cercul D-Voastră spre realizarea acestei înalte³⁾ idei, să dați sprijinul moral și material junimei române, ca să poată aranja o festivitate demnă de poporul român.

Domnule! Lumea civilizată caută astăzi cu așteptare la poporul român. Să demonstrăm lumii că geniul poporului nostru trăiește⁴⁾ să-i arătăm că națiunea noastră și înțelege misiunea în momentul când știe să prețuiască și să glorifice faptele marilor sei bărbați.

Viena, în luna lui Marte 1870.

În numele comitetului central:

președinte :

secretariul :

casariul :

Iscălirea unui act de către alte persoane, decât acelea care l-au redactat, este un fenomen pe care-l întâlnim și cu alte ocaziuni în viața studenților români din Viena.

Se știe că Serbarea dela Putna, fixată la'nceput pe ziua Sfintei Marii a anului 1870, a fost zădărnicită de războiul franco-german, care a avut asupra vieții interne a neamului nostru o influență mult mai mare, decât ne-am putea închipui astăzi⁵⁾ și că înfăptuirea ei a

¹⁾ Înlocuit cu : *lui*.

²⁾ lăsat afară.

³⁾ lăsat afară.

⁴⁾ înlocuit cu *viază*.

⁵⁾ Prin adresa sa din 5 Iulie 1870, prin care Comitetul Central din Viena provoca delegația trimisă în Bucovina ca să-și „sisteze lucrările pregătitoare“, se mo-

trecut în anul următor în sarcina unor camarazi mai tineri, între cari rolul principal l-au avut Eminescu și Slavici.

În amintirile sale, publicate sub titlul *Serbarea dela Putna* în „Convorbiri Literare“ din Oct. 1903—Ian. 1904, Slavici scrie despre greutățile organizării celui de-al doilea comitet, din 1871, între altele :

„E greu să pornești o mișcare — zicea Eminescu — dar după ce s'a pornit odată, ea merge de sine înainte.

Ne-am învoit dar să punem la cale un nou apel către public, să adunăm bani, apoi să constituim prin adopțiune comitetul, în care deocamdată nimeni nu mai voia să intre.

Am făcut două apeluri deosebite, unul către public, iar altul către tinerimea română universitară îndeosebi. Timpul trecea însă, și publicarea acestor apeluri nu se putea face, fiindcă noi, fiind membri în comitetul societății *România Jună*, nu îndrăzneau să le subscriem. În cele din urmă V. Bumbac s'a învoit să le subscrie ca președinte, eu le-am scris ca secretar și publicarea s'a făcut.

Ni s'a imputat că publicarea astfel făcută este un act de rea credință, fiindcă V. Bumbac nu fusese ales președinte . . . Nu am mai scris nimic și am ruga pe E. Luță să subscrie ca secretar“.

Iată deci la ce rezultate greșite se poate ajunge căutându-se autorii apelurilor și actelor din chestiune între iscăliitorii lor ; iată deci explicația faptului cum a ajuns Eminescu să iscălească în calitate de „secretar“ apelul pentru *Serbarea dela Putna* din Martie 1870, conceput și scris — precum dovedesc și facsimilele alăturate — de Aureliu Mureșianu.

*

Documentele timpului dovedesc deci că Slavici, care a fost unul dintre prietenii cei mai intimi ai lui Eminescu — cu care a avut însă

tiva amânarea serbării nu numai „prin situația politică nefavorabilă internă“, ci mai ales prin „situația critică a întregii Europe — consecință a războiului franco-prusian — din care cauză mulți studenți români dela școale străine nu puteau să iee parte la serbare, care ar fi avut un rezultat slab“. În „Notița asupra proiectatei întruniri la mormântul lui Ștefan cel Mare la Putna“, publicată în *Convorbiri Literare*, din Septembrie 1870, Eminescu motiva amânarea pe anul viitor astfel : „Prin războiul de față, la care participă cu spiritul toată lumea civilizată, s'a creat un curent al zilei, care înădușe ori ce mișcare de un caracter mai pacific“ . . . Ea trebuia deci să alegă „între două consecințe egal de rele : sau că curentul zilei îi imprima, fără voie o nuanță politică pe care n'o are . . . și astfel am fi dat naștere la zgomote și păreri cu totul neidentice cu scopul și ființa ei, ba poate realizarea ei ar fi fost oprită prin măsuri guvernamentale ; sau, dacă lumea ar fi fost pricepută bine fiind însă în contradicțiune cu curentul zilei nimene nu s'ar fi interesat de ea și ar fi trecut nevăgată în seamă și fără de a lăsa vre o urmă morală“.

și conflicte ¹⁾ — și care la Viena „a început să citească” și să scrie românește „în urma stăruințelor lui” ²⁾, a spus adevărul când a afirmat în 1903 că „*Eminescu n'a fost între inițiatorii serbării dela Putna*”, dar că atunci când vechiul comitet central a încredințat, după adunarea din Aprilie 1871, „sarcina de a executa această hotărâre și onoarea de a face pregătirile serbării” ³⁾ camarazilor mai fineri, aceștia n'au aflat în mijlocul lor un stimulator mai puternic și entuziast ca pe Eminescu.

Slavici care promise „într-o clipă de avânt” însărcinarea formării și conducerii noului comitet scrie despre aceasta între altele :

„Am stăruit dar pe lângă membrii comitetului central (a celui vechiu — n. aut.) să primească iar (adică tot ei — n. aut.) sarcina de a aranja serbarea, ceea ce noi nu eram în stare să facem tot atât de bine ca și dânsii . . .

Abia acum a sosit pentru mine timpul de strămtoare. Eram băiat sărac. Venisem la Viena ca voluntar pe cheltuiala Statului, iar după ieșirea mea din cazarmă mă susțineam dând lecțiuni la un institut privat . . . N'aveam bani ca să fac și călătoria dela Viena la Putna, n'aveam haine, în care m'aș fi putut prezenta la o serbare națională, nu eram de felul meu omul făcut pentru reprezentațiune.

Eminescu însă, îmbărbătat de însuflețirea generală, ce se dedea pe față în coloanele ziarelor și în adresele ce primeam, pluta în regiuni înalte și nu voia să știe de asemenea nimicuri . . .

Trebuia neapărat să merg înainte !” ⁴⁾.

Multă confuzie a produs în chestia serbării dela Putna și faptul că activitatea comitetului din 1869—70, care a inițiat-o și pregătit-o, a fost confundată cu activitatea comitetului din 1871, care a dus-o la îndeplinire. Amintirile lui Slavici sunt foarte neprecise în această privință și trebuesc bine controlate cu ajutorul documentelor vremii. Acest fapt a fost constatat și de cercetătorul arhivei „României June”, de I. Grămadă, care scrie în „Monografia” ei între altele : „*D-l Slavici confundă evenimentele anului 1871 cu cele din 1870, peste cari trece de altfel foarte repede*” ⁵⁾. Tot Grămadă constată că Slavici

¹⁾ Primele neînțelegeri se iviră chiar la Viena, căci iată ce ne spune regretatul scriitor bucovinean I. Grămadă în „*România Jună*”, 1871—1911. *Monografie istorică*, Arad, 1912, pag. 65 : „Din pricina unor neînțelegeri dintre Eminescu și Slavici de o parte, și Ioniță Bumbac . . . de altă parte, cei doi dintâi s'au retras din comitetul societății și din biroul central pentru organizarea congresului studentesc”. Vezi și I. Slavici, *Eminescu „Omul”*, în „*Omagiu*”, 1909, pag. 19 : „relațiile dintre noi erau din ce în ce mai încordate”, etc.

²⁾ „*Eminescu=Omul*”, pag. 13.

³⁾ *Serbarea dela Putna*, în „*Convorbiri Literare*”, 1903, p. 934.

⁴⁾ Ibidem, p. 935—6. Sublinierile sunt făcute de noi.

⁵⁾ I. Grămadă, op. cit., pag. 39.

comite „o eroare” numind pe Eminescu „secretar” al României June, pentru că el n'a fost decât *bibliotecarul* ei ¹⁾).

Aceleași neprecizii le constată Grămadă și în „Amintirile” lui Teodor V. Ștefanelli, scriind :

„T. V. Ștefanelli face o greșală afirmând în *Junimea Literară*, 1909, pag. 136, că Eminescu a împărtășit ideea serbării mai întâi colegilor săi din România Jună. Aceasta însă n'a putut-o face în 1870, căci atunci nu exista încă România Jună. În 1871, când s'a înființat această societate, nu mai era nevoie deci să împărtășească Eminescu această idee, *când doar s'au făcut atâtea pregătiri pentru serbare în tot decursul anului 1870 !*” ²⁾).

Nu trebuie să ne mirăm de aceste greșeli de cronologie din amintirile foștilor prieteni ai lui Eminescu, deoarece ele *au fost scrise după scurgerea a peste trei decenii dela teatrul evenimentelor*, deci la o îndepărtare de timp când istoria începe să devie legendă ³⁾.

Deși Slavici și Ștefanelli confundă, precum am văzut, evenimentele dela 1870 cu cele dela 1871, afirmând și unele lucruri ne-exacte, foși mărturisirile lor sunt de mare preț și ne ajută la re-construirea, cu ajutorul documentelor timpului, a rolului adevărat al

¹⁾ Idem, pag. 49.

²⁾ Idem, pag. 39.

³⁾ Spre pildă Ștefanelli afirmă între altele că Serbarea dela Putna „a costat cam 35.000 florini sau 70.000 de coroane”. Suma exactă a acestor cheltuieli se cunoaște însă precis din darea de seamă litografiata a Comitetului, cu data de 31 Iulie 1873. În această dare de seamă, iscălită de I. Slavici, de V. Morariu și de fostul casier Pamfil Dan, se arată că *cheltuielile totale ale serbării au fost de 6.032 florini și 50 cruceri*, în care sumă se cuprindea și costul urnei „votive” de argint, achitată de primul comitet în August 1870 (1464 fl.). Incasările totale au fost de 9.026 florini, însă o parte a sumei restante era compusă din hârtii de valoare, iar cealaltă parte se pierduse în Noemvrie 1870 prin falimentul unei case comerciale române din Viena, care, jucând la bursă, în speranța victoriei Franței pe hârtii franceze, își pierduse întreg avutul. Având să incaseze sume importante dela comercianții din România, cu cari avea, ca firmă de export și import, cele mai multe legături, ea amanetase libretul depus spre păstrare de președintele comitetului Nicolae Teclu, unui bancher evreu, dar nu-l mai putu scoate din „ghiarele” acestuia, cu toate „sforțările ei uriașe”. Din suma așteptată sosiră peste câteva zile din Țară 600 de galbeni, însă prea târziu, după declararea ei în stare de faliment. Banii rămaseră astfel pierduți, cu toate procesele intentate de comitet firmelor „Zehntbauer” și „Bauer” din Viena. — Vezi scri-soarea dela 25 Martie 1871 a lui Aurel Mureșianu către tatăl său Iacob, în colecția autorului, și I. Grămadă, op. cit., p. 37. — Cea mai mare pierdere o suferi însă Iacob Mureșianu dela Brașov, care plasase în întreprindere suma de 5000 fiorini, fără ca să poată obține nimic dela „massa” falimentară.

lui Eminescu la întemeierea „României Junce” și la pregătirea congresului dela Putna.

Din acestea putem constata mai întâi de toate că *nici Eminescu și nici Slavici n'au făcut parte din comitetul inițiator din 1869—70*, dar că cu toate acestea *Eminescu a fost unul dintre cei ce „i-a încurajat” mai mult „ca opera începută să o ducă la capăt”*¹⁾.

Eminescu n'a făcut parte efectivă nici din comitetul dela 1871. „Eminescu — scrie Ștefanelli — a refuzat să facă parte din comitet, pentru că el, ca totdeauna, modest și sfios, nu râvnia niciodată să steie în fruntea unei întreprinderi, *dar de fapt a lucrat foarte mult în acest comitet*”.

Iar în ce privește persoana sa, Slavici ne mărturisește singur că „se ținea în rezervă” și că „nu a luat parte nici la adunarea generală a studenților români din Viena care a ales comitetul de acțiune”²⁾. Aici Slavici are în vedere cele întâmplate în anul 1870, pentru că e ne vorbește în continuare despre „comitetele filiale”, înființate la începutul aceluia an la București, Iași, Pesta, Paris, Berlin, Lipsca, Turin, etc.; despre „hotărîrea (luată încă în 1869 — n. aut.) ca o urnă de argint să fie așezată drept prinos pe mormântul marelui erou național”; despre „epitafele lucrate în fir pe catifea”, pe care „aveau să le trimetă femeile române din București”³⁾ și Cernăuți; și despre „prețiosul prapor comandat de d-na General Haralambie pentru Oltenia, în care (sic) pictorul Bucescu (Bucewsky) pictase portretul marelui erou”⁴⁾.

1) Ștefanelli, op. cit., p. 108.

2) Conv. Lit., an. 1903, p. 929.

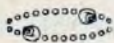
3) Comitetul din 1870 își exprimase în ședința dela 19 Mai a aceluiaș an dorința ca învelișoarea destinată de a acoperi urna de argint „să fie țesută sau brodată de damele române din București”. Această dorință fu comunicată printr-o scrisoare iscălită de N. Teclu ca președinte și de Ieronim G. Barițiu ca secretar, și adresată Mariei C. A. Rosetti din București. În frumosul răspuns apărut și'n Nrul dela 20 Iunie al ziarului „Românul”, soția marelui patriot român le vestește că „a cerut sfat atât dela câteva doamne, cât și dela d-nii Papiu Ilarian, Alesandrescu Urechia și d. pictore Gregorescu” și că „sperează că va avea învelișoarea în curând”, apoi, făcând aluziune la tristeles evenimente politice interne de atunci ale țării sale, ea sfârșește astfel: „În mijlocul desperării care ne cuprinde îmi pare că văd România înfiorându-se de rușine . . . și în momentul de a se arunca pentru a scăpa de vederea monștrilor care o numesc *Mamă*, zăbind înaintea-i „junimea academică română” (din Viena) și îndată, regăsindu-și vechea-i putere și restrălucind de speranță și de credință, reîntorcându-se pentru a Vă binecuvânta ș'a vă zice: — Iacă fii mei! — Da, voi sunteți adevărații și demnii ei fii, . . . n'o uitați și pentru totdeauna veți fi!” — Maria C. A. Rosetti.

4) *Serbarea dela Putna*, loc. cit.

Prin amestecul evenimentelor din 1870 cu cele din 1871, Slavici și Ștefanelli au adus în mare încurcătură pe biografia lui Eminescu, căci analiza critică a scriptelor lor, făcută cu ajutorul documentelor autentice ale timpului dovedește că: serbarea a fost inițiată de societatea „România”; că cel dintâi proiect de program și primele apeluri către public au fost compuse de fostul ei președinte Aureliu Mureșianu; că Eminescu n'a făcut parte din „Comitetul central” din 1869—70, dar a fost susținătorul cel mai însuflețit al măreței idei și a jucat un rol decisiv la ducerea ei în îndeplinire în 1871.

(Urmează)

Aurel A. Mureșianu

Critic teatral (1869)

În ms. 2257, fila 185, Eminescu scrie:

Domnule redactor!

Nu sânt scriitor de meserie, nu am scris niciodată prin ziare, n'o zic asta pentru ca să vă fac atenți asupra acestor rânduri, ci a vă da a înțelege numai că, nescriind încă păn' acum prin jurnale, nu mi-am putut netezi simțământul sub vorbe linse și lucii.

D'o flegmă rară, mă mulțămiam de a ride, când aș fi avut tot dreptul să mă infuriu pe ea, însă veninul și-atinge marginile; atunci esundă cel puțin câteva picături.

În anul mântuirii 1869 s'a supus, după 30 repetițiuni făcute, s'a pus de cătră comitetul teatrului în discuțiune reprezentarea dramei *Resvan-Vodă*¹⁾.

Nu mă opusei de loc pentru a constata procesul revoluțiunei mele interne între decisiunea d'a scrie și d'a nu scrie.

Cestiunea mea e ciudată ea e a teatrului național²⁾.

Teatrul național! Nume frumos, dar sună a bațjocură acolo unde nici nu există. Teatrul național împrumută dela alții, că are materiile (*Aici m. este rupt!*) modul d'a cugeta și poesia națională.

Al doilea — cel mai adevărat — cel mai salutar — e să ne 'n=toarcem de unde am plecat și apoi să reîncepem clădirea pe base românești solide=vechi. Poesie română — prosă — vânează la alde Neculce=Cronicarul, la alde Ureche=Vornicul — C. Negruzzi.

¹⁾ Dela: *In anul — Vodă, tăiat.*

²⁾ Intre e și a s'a intercalat: *ce are insolența a se numi.*

Modul d'a judeca, d'a raționa românesc, prin urmare o *filosofie românească*, care să primească între pietrele ei unghiulare două chestiuni nepuse în filosofie și nestudiate de nimeni: chestiunea națiunii și a religiei, singurile lumini, cari ne-au scăpat și-a făcut de mai trăim astăzi.

* * *

Atâta este ciorna unui articol pe care 'n presă, tipărit, *nu* l-am găsit. Ciorna este databilă. Dă chiar ea anul 1869. Dar în 1868 Decembrie 23 comitetul teatral hotărîse, ca pentru autorii români de piese originale în cinci acte să se plătească, drept onorar, 10% din încasări. Se hotărîse chiar cu prilejul lui *Răsvan-Vodă*! (Știre din dosarele T. N. din București). Hotărîseră membrii comitetului: Eliade-Rădulescu, V. A. Ureche, C. Stăncescu, Hașdeu! Să decidem, deci: Situația proastă a teatrului național îl făcu pe Em. să scrie *primul său articol* de ziar, despre teatru, în anul 1869.

Teatrul național era într'adevăr în criză. Ziarul lui Hașdeu *Traian* (1870, p. 32) îl vedea „în cea mai deplină decadență”; ziarul profesorului Ulysse de Marsillac (*Le Pays*, 1868 Nov. 1) se mira că Românii nu-i dau teatrului mai multă importanță. Ștefan Velescu (actorul, scriitorul tânăr) constata (în *Presa*, 1869, p. 538/9) că teatrul „are foarte puțin public”; și fondurile epuizate; și că „de câțiva timp pare a fi „condamnat de societatea aleasă și inteligentă”.

Teatrul era și divizat. În 1866 Dimitriade juca în teatru; Pascali, în sala Bossel; exista și un teatru de vodevil! Actorii aveau greutăți (de ex. Șt. Velescu, G. C. Pancu, Constantineasca). Concurențe erau un teatru german (director: T. Winter, (1869), unul italian, altul grecesc (recomandat chiar de Eliade printr'un articol de ziar), tot în 1869.

Conservatorii (*Presa*, 1869, p. 169) acuzau pe roșii (liberali) că ei prăpădesc teatrul, monopolizându-l pentru ai lor: Stăncescu, V. A. Ureche, Pascali, Hașdeu, și pentru — traducțiuni. Un răspuns al lui Pascali (p. 221) demonstrează că traducțiunile se făceau din autori buni, ca: Hugo, Augier, Dumas (t. și f.), Sordou, Sandeau, Girardin, Lucas. *Presa* găsea că se făcea și politică și că *Răsvan-Vodă* era o „apologie” deghizată a lui Cuza-Vodă.

În acelaș an (1869) comitetul își avu criza sa; un membru demisiona, altul era gonit și reprimat; etc.

A fost, deci, numai firesc ca Em. să-și lase „flegma”, cu care

se lăuda ; și să chibzuească : scrie ori nu scrie despre teatru ? ; — și să 'nceapă a scrie.

Împrumuturile din străinătate nu-i plăceau, deși Pascali le apărase bine : Em. cerea piese naționale !

Curentul național începuse. *Ghimpele* din 10 (22) Febr. 1867 scrisese : „*De câțva timp teatrul român a început să-și îmbogățească repertoriul cu piese naționale*“ (Hașdeu : *Domnița Ruxanda*). Deci „s'a reprezentat singura până acum dramă originală bine scrisă“. Astăzi, 10/22 Febr. 1867 era anunțat *Răzvan-Vodă* ! Spre mare bucurie : Era premiera lui *Răzvan* !

Em. susținea acest curent ; cerea — și el — piese românești, proză rom., poezie rom., chiar *filosofie* românească !

„Să reîncepem pe baze românești“ ! Fusesse o eclipsă, așadar ; Em. cerea să reînceapă românismul care se văzuse 'n Neculce, și 'n Ureche (cronicari ; de sigur cei din publicația lui Kogălniceanu) și în Costache Negruzzi.

Eminescu este, deci, în 1869, un reacționar naționalist, spre frumosul românesc trecut și contra *epigonilor* pe care în curând avea să-i judece sever, din Viena. Cred că așa judeca el literatura teatrală *pela începutul* anului 1869 !

Gh. Bogdan-Duică

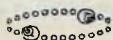

POȘTA REDACȚIEI

D-lui V. M. în S. — Acel „tânăr transilvănean“, dintre versurile căruia Eminescu cânta cu patimă cântecul :

C'a trăi, jălind poporul

Nu-mi ajute Dumnezeu (cf. T. V. Ștefanelli, *Amintiri despre Eminescu* 1914, 101—102) — a fost Dumitru Sfura v. Bogdan-Duică în „*Viața Românească*“ 1934, vol. 59 pag. 154.

Strofa a 2-a din „Luceafărul“

Mărturia lui Eminescu într'unul din manuscrisele sale indică basmul *Fata din grădina de aur* publicat de Kunisch ca izvor al *Luceafărului*¹⁾. În afară însă de acest izvor, mai sunt și altele, desigur de mai mică însemnătate, pe care le putem urmări în unele strofe ale poemului. În strofa a 2-a, de exemplu, au intrat elemente autentice poporane pe care le vom pune în evidență. În diferite culegeri de literatură populară găsim comparații care amintesc pe cele din strofa a 2-a. În *Poezii diverse* din 1837, unde Anton Pann cuprinde și producții din popor, se află într'una din acestea versurile:

Sus pe cer cum este luna
Așa ești pe pământ una.

Comparația aceasta capătă o formă ceva mai apropiată de aceea din *Luceafărul* în altă culegere *Nevasta tâlharului* din volumul de „poezii“ populare publicate de Alecsandri:

Fost-am eu la părinți una
Precum e în ceruri luna.

Aceleași elemente de comparație, semnificativ grupate, le găsim într'un bocet din Moldova cules de Th. Burada și publicat în „Convorbiri literare“, XII 1879, 1 Febr., pag. 414:

Că era la mama una
Precum e pe ceriu și luna
A fost una la părinți
Ca și luna între sfinți.

Versul 4 de aci îl găsim și'n culegerea Sevastos, *Frunză verde trei aguzi*:

Copilă cu doi părinți
Ca luna între doi sfinți.

Chestiunea e însă, care culegere a fost cunoscută de Eminescu și i-a servit în elaborarea strofei din *Luceafărul*?

D-l Artur Gorovei, cunoscutul folclorist și cercetător literar, în articolul *Influența poeziei populare asupra lui Eminescu* („*Făt-Frumos*“ IV 1929, pag. 142 și următ.) dă ca izvor pentru această strofă

¹⁾ Cf. Leca Morariu, *Pentru arheologia „Luceafărului“* în „Junimea literară“ XIII 1924, 185—186 și idem, *Iarăși geneza „Luceafărului“ lui Eminescu* în „Jun. lit.“ XV 1926, 141.

culegerea *Ș'apoi frunză trei vâzdoage* din Neagra-Șarului, fost ținut al Sucevei. În adevăr găsim aci versurile :

C'am fost una la părinți
Ca și luna între sfinți
Fără frați, fără surori
Ca și luna între nori
Fără frați, fără surorile
Ca și luna printre stele.

Cercetarea manuscriselor lui Eminescu ne face să credem că chiar dacă el va fi cunoscut unele din culegerile citate de noi mai sus, nu ele au servit ca izvor *Luceafărului*. În caetul anonim despre care am vorbit și altădată, care se află în Ms. 2260 de la Academia Română, la fol. 327 v., găsim următoarea culegere pe care o transcriem păstrând particularitățile fonetice :

Ficeoraș de gracâ mari
Frumoasă ducă are,
Șa o scoase de vânzari.
Negustori o neguța,
Turcii bani îi număra,
Ea din gură așa zicea :
Șa n'ajungă părinții
Șaș mai vândă copchiii.
Șa privească tot creștinu
Pe-a cui mânâș dă copchilul.
Câ eu am fost una la părinți
Ca șa luna printre sfinți
Șa le-am fost de mângâieri
Ca șa luna printre stele ¹⁾.

Eminescu transcrie această culegere în alt manuscris al său nr. 2285 fol. 138 v., îndepărtând fonetismele și ceea ce i se părea greșală de ortografie. Mai apoi transcrie din nou culegerea în Ms. 2284 fol. 8, introducând mărunte prefaceri : „Ca să vadă tot creștinul” și „Eu am fost una la părinți”. Aceste transcrieri vădesc interesul lui Eminescu pentru culegere. Versurile ultime ale culegerii erau însă menite

¹⁾ Acestaș cântec popular, desbrăcat de aspectul său fonetic regional, e citat și de Tiberiu Crudu (în artic. *Înrăurirea literaturii populare asupra lui Eminescu* rev. „Făt-frumos” IV 1929 100—104) în legătură cu *Luceafărul*. — Nota redacției „Mihai Eminescu”.

să aibă o fericită soartă. Pe baza lor Eminescu ajunge la diferite compoziții pe care le putem urmări. Astfel în Ms. 2276 fol. 14 găsim versurile compuse de poet după modelul înscris în caetele sale :

Fost=am dragă la părinți
Ca și luna printre sfinți
Și'ntre surorile mele
Ca și luna printre stele.

Gândul ca motivul poporan să fie prins într'o compoziție proprie de mai mare însemnătate, se dă pe față în încercarea *Povestea Dochiei și ursitorile* din Ms. 2276 fol. 59—67. Aci după v. 32, între versurile pe care Eminescu le scrie și apoi le suprimă tăindu-le cu cerneală, găsim următoarele :

C'am fost una la părinți
Ca și luna printre sfinți,
Ș'am fost una pe sub soare
Cine cată'n ochi=mi moare,
Și'ntre surorile mele
Ca și luna printre stele.

Versurile reapar după v. 68 și din nou sunt suprimate de Eminescu. Aci au forma :

Eram una la părinți
Ca și luna printre sfinți,
Eram una pe sub soare
Cine=mi cată'n ochi=mi moare,
Și'ntre semenele mele
Ca și luna printre stele.

În această încercare versurile nu și-au găsit locul firesc. Eminescu a căutat să le prindă în altă compoziție *Sburătorul*, care și ea a rămas sub formă de simplă încercare în Ms. 2262 fol. 183—186. Aci versurile sunt astfel :

Și e una la părinți
Cum e luna printre sfinți
Și'ntre fete tinerele
Ca și luna printre stele.

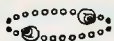
Aceste versuri pe care de-atâtea ori Eminescu le-a transcris, le-a prefăcut, căutând să le înglobeze într'o compoziție, au rămas în-

tipărite în mintea lui. Ele au revenit în mod firesc atunci când a'n=ceput să elaboreze *Luceafărul* și avea nevoie de comparații de na=tură populară, din care să reiasă frumuseța fetei de împărat. Modifi=când prin elemente noi versurile 2 și 3 citate mai sus, Eminescu a creat strofa a 2=a :

Și era una la părinți
 Și mândră'n toate cele,
 Cum e Fecioara între sfinți
 Și luna între stele. —

dându-i versului 3 mai întâi forma: „Cum e Maria între sfinți“. O poezie anonimă culeasă de un necunoscut de prin vr'un sat mol=dovean, a reținut atenția unui mare poet. După câteva încercări ne=izbușite, într'un moment de inspirație, poetul a avut intuiția locului firesc în care ea poate fi utilizată. Luată de la neam, după ce=a primit întipărirea geniului, a fost înapoiată neamului.

D. Murărașu

Lady Macbeth, Bogdana și Vidra

(Paralelă dramaturgică)

Lady Macbeth, soția hatmanului scoțian Macbeth, e în literatura dramatică, tipul femeii ambițioase, care prin uneltiri demonice și prin nesățiosul ei dor de mărire, își duce soțul la peire.

Din istorie, sau mai bine zis, din cronicile scoțiene aflăm următoarele date, cari i-au servit lui Shakespeare la tragedia lui Macbeth: Între Duncan, regele Scoției și între Macbeth, unul din foștii hatmani ai regelui, a izbucnit din nou o ceartă, a cărei origine, ca și a celor de mai înainte, datează din multe decenii și purcede din neînțelegeri familiare. Ca să scape unul de altul, ambii vrăjmași se pregătesc de războiu și, aproape de vechiul orășel Elghin, armatele se întâlnesc față 'n față. Lupta nu durează mult; Macbeth rămâne învingător și, precum spune Marianus Scotus ¹⁾, regele Duncan a fost ucis („a duce suo“) de însuși hatmanul său. Aceste s'au întâmplat în anul 1040. Macbeth se urcă pe tron și domnește în chip minunat;

¹⁾ După Dr. Victor Langhaus: Macbeth, ediția Graeser et Comp. Viena.

nu se ceartă cu biserica, e darnic față de săraci și îngrijește de bunăstarea țării. Patrusprezece ani a domnit Macbeth în Scoția, a fost însă răsturnat de Malcolm, un fiu al lui Duncan, și silit să se refugieze în nordul țării, unde moare la 1058. Acesta este, după cele mai noi cercetări, Macbeth-ul istoric.

După Shakespeare piesa Macbeth este tragedia unei ambiții, unui dor de domnie, care mijia în sufletul eroului piesei, dar care a trebuit să fie excitată până la pasiune și crimă de soția lui, căci: „el“ dorește moartea lui Duncan și simte că trebuie s'o accelereze, dacă în adevăr o vrea; însă „el“ se teme să omoare, deși ar vrea, ca acest omor să se fi întâmplat; astfel imboldul prorocirii vrăjitoarelor e prea slab ca să producă în sufletul lui Macbeth acea sguđitură creatoare de bine sau de rău și aici intră în joc Lady Macbeth, mai puțin șovăitoare, mai puțin scrupuloasă, din contra cu mult mai ambițioasă și mai demonică, chiar din firea ei. Dacă amândoi soții Macbeth sunt ambițioși și dacă ambiția lor se joacă cu moartea de om, cu moartea regelui Duncan, totuși ambiția bărbatului se deosebește de ambiția soției în tragedia lui Shakespeare în chipul cel mai expresiv, căci: „el“ ar vrea și dorește, „ea“ însă vrea și poruncește. Această deosebire între ambiția unui bărbat și a femeii, concepută de Shakespeare și, cum vom vedea în celelalte două cazuri, urmată în literatura noastră dramatică de Bogdan-Petriceicu Hașdău și de Mihai Eminescu, corespunde exact cu firea ambelor sexe; bărbatul își află mulțumirea sufletească mult mai ușor decât femeia; bărbatul care muncește și se străduiește să aducă la îndeplinire o idee, un plan, dacă nu este orbit de patimă, dacă a izbutit cu ideea sau cu planul său, are nevoie de o destindere, de recreație, și, în această pauză de recreație, izvorește din sufletul său acea mulțumire, care este o bună parte, poate cea mai bună, din fericirea omului pe pământ; chiar în goana lui după ideal, bărbatul s'ar mulțumi să prindă măcar o simplă iluzie din acel, de dânsul visat și așteptat ideal; cu totul altfel e femeia în ambițioasa și pățimașa ei goană după fericirea de a străluci; femeia nu-l împinge pe bărbat la fapte, bune sau rele, ca prin înfăptuirea lor dânsul să strălucească înaintea altora, dacă dânsa, femeia n'are nici un câștig din strălucirea bărbatului, ci ea vrea să strălucească înaintea altor femei prin strălucirea bărbatului.

Acesta este tipul perfect al femeii ambițioase, amețită și orbită de patimă, neobosită în iscodirea tuturor mijloacelor, tuturor trucurilor, începând dela ispitire și seducție, până la batjocură și dispreț, despre

cari crede la fiecare moment dat, că-i vor fi de ajutor întru izbânda dorită și așteptată. Aceasta este Lady Macbeth, care pentru a-l împinge pe Macbeth la crima premeditată, a parcurs înaintea ochilor noștri scara tuturor vicleniilor femeiești și în fine îi aruncă soțului cuvințele pline de dispreț: „A fost deșartă speranța, cu care te-ai îmbrăcat? Și a dormit de atunci și acum a s'a trezit, ca să privească cu ochi slabi și palizi la ceea ce a plăzmuț în voia cea mai bună? De astăzi înainte și eu voiu prețui la fel toată a ta iubire! Ți-i frică să fii acelaș om la faptă și curaj, când totuși pe toate le râvnești, ca să se întâmple? Ai vrea să ajungi la toate, ce le crezi a-ți fi poadoaba vieții și totuși să trăiești în stima ta ca un mișel? De frica de a îndrăzni, să te 'ncălzești cu simpla ta dorință, la fel ca mîta din povești“¹⁾ . . .

În sfârșit femeia învinge! Macbeth apucă pumnalul și-l ucide pe regele Duncan, iar după săvârșirea primei crime, mai comite și alte crime de moarte de om și crede că-și va putea împăca conștiința sa, întrucât el singur, urcându-se pe tronul Scoției, crimele lui vor rămânea nepedepsite. În afară de scopul tragediei, definit de Arisototele, autorii tragediilor ne arată uneori cum cei mari își ispășesc crimele, ce se sustrag legiurilor omeniești, și astfel Macbeth, care crede în năluci și stafii și vedenii, vede la banchetul dat în cinstea sa, în scaunul rezervat pentru dânsul, duhul ucisului comarad, al hatmanului Banquo (momentul tragic); de aci înainte soarta ucigașului este pecetluită.

Bogdana (din fragmentul dramatic a lui Mihai Eminescu *Bogdan=Dragoș*), soția lui Sas, care mai târziu, după descălecarea a fost Domn Țării Moldovei e al doilea tip de femeie ultra=ambicioasă.

Cățiva kilometri dela granița României de astăzi și pe teritoriul republicii cehoslovace, foarte aproape de linia ferată Kolomea — Sighetul Marmăției — Oradea Mare, se pot vedea din tren ruinele unei vechi cetăți românești, numită Cuhea, sediul de odinioară al Voevozelor din Maramureș. Aici domnia pe la mijlocul veacului al XIV-lea Dragoș, figura legendară al celui dintâi descălecător din Ardeal în Moldova. După moartea lui Dragoș (1354), a domnit peste așezămintele moldovenești Sas (1354—1359) încă tot sub suveranitate ungu-

¹⁾ Proverb latin: *Catus amat pisces, sed non vult fingere plantas* — (motanului îi plac peștii, dar nu vrea să-și ude tălpile).

rească. El fu înlăturat, probabil cu forța de către Bogdan, fiul lui Dragoș, care, venind în capul acestor așezăminte, a rupt-o cu vasa-litatea uugurească, declarându-se el singur domn independent peste principatul, de dânsul înființat, al Moldovei. Cu această ocazie Bogdan a desființat așa numita republică a Sașilor dela Baia și a făcu din acest târgușor prima reședință a Domnilor Moldovei.

Aceasta e baza istorică a evenimentelor cari alcătuiesc subiectul fragmentului dramatic al lui Mihai Eminescu, acesta e adevărul istoric privitor la întâmplările descălecării Maramureșenilor în Moldova. Cum însă adevărul istoric nu-l poate lega pe autorul dramatic, pentru că adevărul poetic e mult mai „frumos“, mai ideal și mai filosofic, nici Eminescu nu s'a ținut de adevărul istoric în tragedia sa *Bogdan=Dragoș*, n'a ținut să facă istorie dialogată, cum o fac astăzi dramaturgii noștri istorici.

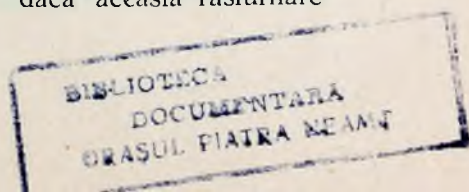
În orice caz literatura dramatică mondială în general și cea românească în special a suferit o mare pagubă prin prea timpuria moarte a lui Eminescu, căci din piesa dramatică *Bogdan=Dragoș* a rămas complet numai actul I. Dar chiar numai după acest prim act știm că am fi avut o piesă demnă să fie pusă într'un rând cu piesele lui Shakespeare, Schiller, Grillparzer și ceilalți.

În piesa lui Eminescu, Dragul, Voevodul din Maramureș, are un fiu minor Bogdan și un frate cu numele Sas, iar acest Sas o soție cu numele Bogdana și un fiu cu numele Ștefan, și el minor. Bogdana, femee extrem de ambițioasă, ca să nu joace în infinit rolul unei cumnate a Voevodului, îl seduce pe Sas, să-l omoare pe Dragul. Moartea lui Dragul nu trebuia să fie însă năprasnică, ci trebuia să apară ca foarte naturală și ca urmare a unei boli, mai mult sau mai puțin îndelungată, pricinuită însă de un fel de otravă, al cărei efect, ar fi trebuit să se întâmple în așa fel, ca să nu cadă, nici o bănuială asupra soților Sas și Bogdana. După o bucată de vreme, Dragul simte că sănătatea îi merge din ce în ce mai rău și-i bănuiește, pe Sas și Bogdana, că ar fi de la uciderea lui. Ca să scape de uneltirile contra vieții sale, Voevodul se vede nevoit să reacționeze într'un chip sau altul, dar în așa fel, ca să nu fie nici el bănuie de adevăratul scop al acestei contraacțiuni. Așa Dragul se decide să se mulțumească de domnie, să-l institue pe fiul său minor Bogdan ca Domn, iar pe Sas să-l facă regent pe viață, crezând că prin acest act vă molcomi și va mulțumi dorul de domnie al lui Sas și totodată va urca pe cumnată-sa Bogdana la un rang destul de însemnat

pentru nesăţioasele ei râvniri. Într'o adunare a sfetnicilor celor mari, Dragul citeşte actul de transmitere a puterilor domneşti asupra lui Sas. Cu acest act se termină prima fază a tragediei lui Eminescu. Dragul nu mai e un obstacol pentru îndeplinirea dorului de domnie a foarte ambiţioasei Lady Macbeth, numită Bogdana.

A doua fază se poate înţelege astfel: Bogdana, înălţată la rangul de soţie a adevăratului domnitor, însă numai pe viaţă, care este Sas, începe să înţeleagă, că Sas şi dânsa n'au câştigat cine ştie ce lucru mare, căci locotenenţa pe viaţă a lui Sas nu poate trece prin moştenire asupra fiului lor Ştefan. Incep deci noi uneltiri, cari de astădată îl privesc pe fiul minor al lui Dragul, pe Bogdan. Şi iarăşi e Bogdana care îl seduce pe Sas la o nouă crimă, la uciderea lui Bogdan, act criminal prin care ar putea ajunge la cea mai înaltă treaptă. Din această nouă tentativă se străvede cum a înţeles Eminescu să ţină încordată acţiunea dramatică, prin care avea să se arate ambiţia Bogdanei mereu în creştere, căci de astădată Bogdana aruncă masca şi fără preget de bănuială (ca în cazul lui Dragul), operează de astădată pe faţă, împingându-l pe Sas, să-l ucidă pe cuconul Bogdan, pe care dânsa l-a iscodit dormind într'o cameră a palatului. Sas săvârşeşte crima. Bogdana însă nu se încrede în cuvintele lui Sas şi vrea să se încredinţeze, dacă în adevăr tânărul fiu de voevod a fost ucis. Se duce în ietacul, în care ar fi fost dormind Bogdan; află în adevăr pe un tânăr încruntat de sânge şi mort, recunoaşte însă cu groază, că cel înjunghiat de Sas, nu e Bogdan, ci propriul ei fiu, Ştefan, care astfel a devenit victima furioasei ambiţii a Bogdanei. Aceasta e a doua fază a tragediei, cu care se încheie primul act la Eminescu.

Restul piesei lui Eminescu, rămasă fragment, sunt strofe mai scurte sau mai lungi, din care se poate întrevădea a treia, eventual şi a patra fază a tragediei: Bogdan, de frica morţii, a fugit din cetatea Arieşului (la Eminescu sediul domniei lui Dragul şi Sas), iar noi îl vom fi întâlnit cutreerând munţii, călăuzit de Roman Bodeiu, un credincios hatman al lui Dragul, şi aşteptând ceasul prielnic al morţii lui Sas, până când Bogdan nu s'ar fi putut urca în scaun din cauza actului lui Dragul, prin care a fost instituit domn Sas; într'una din aceste două faze, ar fi fost să se petreacă descălecarea Maramureşenilor în Moldova, pentru motivul foarte simplu, că răsturnarea lui Sas, ca ultim efect al tragediei, trebuie să se întâmple ca fapt istoric în Moldova. E absolut irelevant, dacă această răsturnare

a lui Sas și implicit a Bogdanei ar fi fost săvârșită în forma unui act de politică internă, sau eventual cu nimicirea fizică a criminalilor, cert e că Sas a fost răsturnat cu forța de Bogdan, care în fine s'a văzut urcat în scaunul țării moldovenești.

Acesta e după mine subiectul piesei, cu peripețiile și sfârșitul tragic al criminalilor Sas și Bogdana, cari deși numai locjiitori de domn pe viață, prin situația lor specială s'au sustras judecății lumești, dar într'o tragedie trebuie să-și ispășească crimele... Pentru aceste motive nu pot admite altă combinație și alte deducțiuni din fragmentele rămase, decât că : e cea mai mare pierdere, pe care a suferit-o literatura noastră dramatică prin faptul, că Eminescu n'a avut răgazul să sfârșească o tragedie istorică de valoare literară universală. Dar ceea ce nu se poate întrevădea din fragmentele rămase, e motivarea căderii lui Sas și a Bogdanei, nu după istorie, ci după legile causalității și necesității, aceste fiind argumentele poeziei dramatice, nu materialul de istorie....

* * *

Vidra, nepoata vornicului Moțoc și iubita lui Răzvan, care o clipă a fost Domn Moldovei, e al treilea tip de femeie, care cu ambiția ei exagerată tinde tot la mai multă mărire și strălucire și în fine se prăbușește într'o prăpastie și mai adâncă, decât i-a fost începutul. Și piesa lui Hașdău e o tragedie a patimei ambiției, e o piesă doctrinară, cum sunt și tragediile *Macbeth* și *Bogdan-Dragoș*. Intrucât însă eroul piesei, Răzvan, a fost în anul 1595 domn al Moldovei, piesa lui Hașdău e totodată și tragedie istorică.

Despre acest Răzvan, C. Kogălniceanu (*Tabloul genealogic și cronologic al Domnilor Moldovei*, București 1913 „Minerva”) arată că a fost ultimul fiu al lui Petru Rareș și a domnit în 1595 ; în *Istoria Românilor* de N. Iorga (București, 1919 Pavel Suru) aflăm la cap. XXXI între mai mulți domni mărunți din veacul al XVI-lea, că acest Răzvan, Ștefan al VII-lea Răzvan, nici nu e pomenit ca domn al Moldovei, pecând acelaș autor în *Istoria lui Ștefan cel Mare* (1904) ne spune că boierii din Moldova ajutară pe hatmanul Răzvan, om de ispravă în războaie, să se facă domn și că acest Răzvan se gândi că e cu adevărat fiul lui Petre Șchiopul, care și-ar fi încălzit inima de slăbănog la ochii de foc ai țigancei ce născu în Răzvan un prunc domnesc ; în fine, ca să nu citez aci toată literatura istorică, N. A. Bogdan în *Orașul Iași*, monografie istorică și

socială (ediția a doua, 1913/1914, pag. 104) ne spune, că după ce Aron cel Rău părăsi pentru totdeauna Iașul intrară în țară Ungurii, aducând cu ei un hatman, ce făcuse slujbă în Muntenia, Polonia și Ungaria, pe Ștefan al VIII-lea Răzvan, care după spusa unora ar fi fost fiu de țigan, ajuns prin însușirile lui deosebite până la rangul de hatman, dar, după ce ajunsese domn în țara Moldovei, Turcii îl maziliră.

Subiectul piesei lui Hașdău *Răzvan și Vidra* e, după programul Teatrului Național din București, din care l-am scos, următorul:

Țiganul Răzvan, disprețuit de toată lumea, găsește o pungă cu bani, pierdută de unul din cei mai sgârbiți oameni. El vrea să dăruiască această pungă unui sărac, care însă o refuză, oprindu-și numai un galbăn. Boierul Sbierea, proprietarul pungii, descopere banii pierduți la Răzvan și pentru galbenul, care lipsește, îl ia pe Răzvan rob. Ca să scape de robie, Răzvan fuge și se face căpitan de hoți. În codrul acestor hoți întâmplarea face ca să se solicite sprijinul lui Răzvan pentru libertatea frumoasei Vidra, pe care unchiul ei, vornicul Moțoc, vrea s'o trimeată la călugărie. Boierul Ganea o iubește însă și ar vrea s'o păstreze pentru el. Răzvan cu voinicii săi intervine însă și o scapă pe Vidra. Vidra, din clipa întâia chiar, cucerită de mărinimia lui Răzvan — care întâlnindu-l în codru pe Sbierea, în loc să-și răzbune, îl iartă, — nu vrea să se mai despartă de Răzvan. Ganea se înfurie. Se încinge o luptă între boier și Răzvan. Răzvan învinge și rămâne cu Vidra. Dorindu-și o soartă mai bună, Răzvan trece în Polonia, unde prin vitejiile lui îi uimește pe toți și câștigă rangul de polcovnic (colonel). Dar Vidra nu e mulțumită nici cu atât; ea visează mult mai înalte trepte de mărire pentru iubitul ei. Nici polcovnicul nu e mulțumit, biruit fiind și de dorul țării. Vrea deci să se întoarcă în Moldova. Vidra se împotrivește acestei dorinți; ea vrea ca iubitul să rămâie în Polonia, unde l-ar fi așteptând multă mărire. Dar iată că sosește dela Aron Vodă solie, care-i propune lui Răzvan să se întoarcă în Moldova, unde faima lui se răspândise în lung și lat, Domnul însuși vrând să-i ofere un loc în divan și vrednicia de hatman. Vidra, ispășită de această viziune a măririi, se înduplecă în sfârșit și dânsa. În actul V Răzvan e hatman al Moldovei. Nu e ultima treaptă de mărire la care se poate opri niziunța Vidrei, care râvnește acum ca soțul ei să ajungă Domn. Răzvan nu e în stare să reziste acestei ispite; urzește un complot contra lui Aron Vodă, îl detronează și e proclamat Domn. Realizare a ambițioasei

Vidre care ține însă numai o clipă, deoarece în lupta cu Leșii, ce izbucnește din cauza detronării lui Aron, Răzvan moare rănit.

* * *

Am schițat cele trei tipuri de femei ambițioase, Lady Macbeth, Bogdana și Vidra cu caracterele respectivelor piese dramatice. Cum însă scopul acestui capitol e să arate cum a înțeles fiecare autor dramatic să înfățișeze sufletul eroinelor tragice în vederea scopului tragediei, rămâne să mai fac o comparație între caracterele acestor trei femei.

Avem deopotrivă în tustrele piesele caracterul femeii, care nu e mulțumită cu treapta socială a soțului ei, pentru motivul că nu poate străluci, cum strălucesc alte femei pe lângă soții lor. Avem deopotrivă în tustrele piesele ispășirea și seducerea bărbaților prin soțiile lor, cari pentru aprinderea patimilor acestor bărbați întrebuintează toate mijloacele feminine. Și avem deopotrivă faptele acestor bărbați ispășiți și seduși până la acel grad de orbire, încât nu mai știu alta, decât patima și crima cătră care sunt împinși.

Și totuși sunt unele deosebiri foarte esențiale cu privire la ferme-cătorea și seducătoarea putere a acestor trei femei.

La Shakespeare, Macbeth recurge la puterea cuvântului stafiilor prezicătoare și vrăjitoare, dela cari află că va fi „than“ (grad de boierie anglosaxonă) și anume, că va fi than de Glamis, than de Cawdor și în fine, că odată va fi și Rege! Dar, ce-i prezic aceste vestiri ale vrăjitoarelor? Nici mai mult, nici mai puțin, decât împlinirea dorințelor și năzuințelor sale. În piesa lui Hașdău, Răzvan, cuprins de dorul țării sale, vrea să se 'ntoarcă în Moldova, dar Vidra se opinteste să-l rețină în Polonia, când solia lui Aron Vodă îl cheamă în țară. La Shakespeare intervenția vrăjitoarelor ușurează acțiunea soției lui Macbeth, la Hășdău intervenția soliei lui Aron Vodă se arată a fi pentru moment potrivnică acțiunii soției lui Răzvan; dar numai pentru moment, căci Vidra întrezărește imediat o și mai mare mărire pentru Răzvan decât ar fi cinstea de boier de divan și hatman: cinstea de Domn al Moldovei. Întru împlinirea acestui vis Vidra aprobă chiar plecarea în Moldova:

„Să faci pe calea mării un singur, un singur pas,
Ca să apuci cu fală scaunul lui Ștefan cel Mare
Și patruzecimii de oaste să te-aștepte 'n ascultare,
Bucuroși a'nfige lancea, în ce parte-i va 'ndrepta
Un deget al mâinii tale, o vorbă din gura ta“.

Așadară, pentru ajungerea scopului final, Shakespeare s'a folosit de intervenția stafiilor, iar Hașdău de intervenția soliei din Moldova: ambele intervenții au fost necesare, pentru că firea din când în când șovăielnică a bărbaților față de nelegiuitele aspirații ale soțiilor lor trebuia îndârjită și mereu susținută. Cu totul altfel, situația la Eminescu. În *Bogdan-Dragoș* intervenția din afară de sugestiiile Bogdanei lipsește; dânsa singură, fără alte ajutoare, ispitește și-l împinge, sugerează și-l învinge pe Sas, îi dă pumnalul în mână și-l trimite în camera fatală. Eminescu își croise deci alt drum decât cel bătut de Shakespeare și urmat de Hașdău! Toată puterea acțiunii actului I. Eminescu o pune în mâna Bogdanei, care argumentează astfel față de șovăirea lui Sas:

„Ce-ți pasă ție? — oare
Nu am și eu un suflet cuvântător? — A mea e
Și fapta dar și vina... Bărbate, nu gânde
La toate astea... Dragă, mai bine te gândește
Cum m'ai văzut odată...”

Eminescu n'are nevoie de o intervenție din afară de puterea demonică a femeii; abătându-se dela drumul lui Shakespeare, și-a îmbogățit piesa, rămasă fragment, cu un motiv sublim, cu motivul primei ispășiri a păcatelor Bogdanei prin faptul, că cel ucis de Sas nu e Bogdan, fiul lui Dragul, ci Ștefan propriul său fiu. Zic, prima ispășire, pentru că a doua s'a săvârșit abia după descălecare, în Moldova.

În afară de această deosebire, încă una în concepția artistică și în executarea tehnică. Deosebirea aceasta, a doua, privește momentul tragic, esențial tuturor tragediilor „corect” concepute, „corect” rezolvate. În cap. X al *Poeticei* sale, Aristotele explică deosebirea între un subiect simplu și unul complicat, susținând că subiectul complicat constă într'o acțiune dramatică, dezvoltată în vederea recunoșterii, sau a peripeției, sau în vederea ambelor motive, aci amintite; peripeția lui Aristotele e momentul tragic de astăzi și conține schimbarea soartei eroului din fericire în nenonocire.

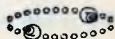
Shakespeare s'a folosit în tragedia *Macbeth* numai de motivul peripeției, al momentului tragic, care intervine în scena banchetului din actul III, cu ocazia vedeniei duhului lui Banquo. Această vedenie îl îngrozește pe Macbeth în așa fel, încât boierii prind a-l bănuși și pierd încrederea în el, iar credincioșii lui încep a se retrage. Ast-

fel prăbușirea lui Macbeth se pregătește după toate regulile drama-
turgiei, deși Shakespeare nu s'a folosit de o scenă de recunoaștere,
pentru că Macbeth își ucide adversarii fără nici o greșală în persoa-
nele lor.

Eminescu s'a folosit în tragedia *Bogdan=Dragoș* de ambele mo-
tive, de peripeție și de recunoaștere, încât în concepția tragică Emi-
nescu e superior chiar lui Shakespeare. În primul act al tragediei lui
Eminescu peripeția și recunoașterea sunt strict legate una de alta;
există aci două posibilități: victima soților criminali Sas și Bogdana
ar fi putut fi chiar Bogdan, fiul lui Dragul, sau, cum în adevăr s'a
petrecut, a fost Ștefan, fiul ucigașilor. În primul caz ispășirea dra-
matică a criminalilor s'ar fi produs mai simplu și în alte împrejurări,
de fapt însă recunoașterea victimei în persoana fiului lor este îngro-
zitoare și ne prezintă un profund=zguduitor început de ispășire.

Hașdău, nu s'a folosit pentru motivarea poetică a sfârșitului lui
Răzvan de nici unul din motivele tragice. Din aceasta cauză piesa
lui Hașdău nu corespunde „regulelor dramatice“ și e cu toate frumu-
musețele inventate, numai o bucată de *istorie dialogată*.

Filimon Taniac

Trupa Fani Tardini în Bucovina 1864 și 1865

(Sfârșit)

18. Joi, 17/29 Decembrie 1864.

„*Cearța fără cauză*“, vodevil în 2 acte cu cântece, tradus din franțuzește de
d=na Fani Tardini.

DISTRIBUȚIA :

Viconte Barjan	D=I Vlădicescu
Olivie	D=I Ivolschi
Damicila de Liron	D=na Albeasca
Ompinsta	D=na Dimitreasca
Friburg	D=I Chirimescu
Nelroz	D=I Constandinescu

începe cu

„*Doi feți logofeți*“, comedie într'un act compusă de d=I Milo.

DISTRIBUȚIA :

Gheorghe	D=I Comino
Sfatiuță	D=I Ivolschi
Frăsănica	D=na Albeasca

19. Luni, 21 Dec. 1864 = 2 Ian. 1865.

„Ciurel sub nume de Tunsu Haiducu“, comedie cu cântece naționale și doine în 2 acte.

DISTRIBUȚIA :

Rada țiganka	D=na Fani Tardini
Gruea Haiducu, sub nume de Răducu	D=1 Vlădicescu
Ciurel	D=1 Comino
Armașul Vlăduță	D=1 Lacea
Mărioara, nepoata sa	D=na Albeasca
Zamfira	D=na Dimitreasca
Frunzescu}	D=1 Chirimescu

Poterași, haiduci.

Se va sfârși cu

„Bătălia dela Călugăreni“, un tablou cu cântece naționale compus de d=1 I. Maniu.

DISTRIBUȚIA :

Mihai Viteazul	D=1 Vlădicescu
Pătrașcu, fiul său	D=na Albeasca
Vintilă	D=1 Ivolschi
Banul Mihalcea	D=1 Lacea
Manta	D=na Dimitreasca
Becheș	D=1 Chirimescu
Horvat	D=1 Constandinescu
Umbra lui Traian	D=1 Sachelarie

Ofițeri, Turci.

20. Marți, 22 Dec. 1864 = 3 Ian. 1865.

„Clenarvonii sau Puritanii din Londra“, dramă în 5 acte tradusă de d=1 Poni.

DISTRIBUȚIA :

Margareta Clenarvon	D=na Fani Tardini
Jorj Clenarvon	D=1 Vlădicescu
Hanri Clenarvon	D=na Dimitreasca
Lordul Clenarvon	D=1 Lacea
Lordul Cambel	D=1 Ivolschi
Clari, fiica sa	D=na Albeasca
Carol II, regele Engliterii	D=1 Chirimescu
Jenchin	D=1 Sachelarie
Leitnantul turnului	D=1 Constandinescu
Beti	D=ra Matilda

Seniori, dame.

(Fără număr) Luni, 28 Dec. 1864 = 9 Ian. 1865.

În beneficiul d=1ui Alecs[andru] Ivolschi.

„Cruciații“, dramă în 5 acte de d=1 Coțiebu.

DISTRIBUȚIA :

Doamna Starița	D=na Fani Tardini
Balduin	D=I Vlădescu
Boemund	D=I Sachelarie
Bruno	D=I Chirimescu
Cuno	D=I Comino
Romuald	D=I Romanescu
Robert	D=I Leopoldeanu
Ema de Falkenstein	D=na Dimitreasca
Emirul Selsucilor	D=I Ivolschi
Fatima, fiica sa	D=na Albeasca
Valter	D=I Lacea
Conrad	D=I Constandinescu
Salome	D=ra Matilda

Călugărițe, cruciați, Turci.

21. Marți, 29 Dec. 1864 = 10 Ian. 1865.

„Cimpoiul dracului“, comedie națională în 2 acte de d=I Carada.

DISTRIBUȚIA :

Bucur Cimpoyer	D=I Vlădescu
Boierul Nițu	D=I Lacea
Zmărăndița, fiica sa	D=na Albeasca
Nichipercea	D=na Dimitreasca
Cuconul Fănică	D=I Comino
Ușica	D=ra Matilda

Se va începe cu

„Doi pricopsiți“, comedie într'un act.

DISTRIBUȚIA :

Ledru	D=I Vlădescu
Senglan	D=I Ivolschi
Sentanț	D=I Lacea
Janete	D=na Albeasca
Carol	D=I Constandinescu

22. Joi, 31 Dec. 1864 = 12 Ian. 1865.

„Nunta țărănească“, tablou național cu cântece de d=I Alecsandri.

DISTRIBUȚIA :

Coconul Alecu	D=I Dimitrescu
Frunză	D=I Vlădescu
Trohin	D=I Lacea
Ilenuța, fiica sa	D=na Apostoleanu

Chir Gaetano D=I Ivolschi
Trotoșan D=I Tănăsescu

Țărani, țărance.

Se va începe cu

„Balul mascat“, comedie într'un act cu cântece naționale.

DISTRIBUȚIA :

Coconul Leonfi D=I Lacea
Aspasia D=na Dimitreasca
Maria D=na Albeasca
Sticlete D=I Comino
Florinescu D=I Chirimescu
Crăciun D=I Vlădicescu
Un slujbaş D=I Sachelarie

23. Luni, 4/16 Ianuarie 1865.

„Fata aerului“, comedie-vodevil cu cântece și tablouri iluminate în 4 acte tradusă de d=I Mihălescu.

DISTRIBUȚIA :

Regina Tenturilor D=na Fani Tardini
Azurina, fiica sa D=na Albeasca
Eolen D=na Dimitreasca
Un geniu D=na Apostoleanu
Achilone D=I Comino
Rutland D=I Vlădicescu
Marghin D=I Lacea
Mateas D=I Sachelarie
Luceta D=ra Matilda

Selfide, țărani, țărance.

24. Joi, 7/19 Ianuarie 1865.

„Zmărândița, fata pândarului“, comedie națională cu cântece naționale în 3 acte de d=I Dimitrescu.

DISTRIBUȚIA :

Chir Andric D=I Ivolschi
Pârvu mazilul D=I Sachelarie
Sanda, soția sa D=na Dimitreasca
Marin, fiul lor D=I Vlădicescu
Moș Irimiea D=I Lacea
Zmărândița, fiica sa D=na Apostoleanu
Coconul Nicu D=I Chirimescu
Duță D=I Comino
Vișon D=I Constandinescu
Gavril D=I Romanescu

Țărani, țărance.

(Fără număr), Luni 11/23 Ianuarie 1865.

În beneficiul d-nei Elena Albeaștii.

„Credința, nădejdea și îndurarea“, dramă în 5 acte și 5 tablouri, tradusă de d-l A. Manole.

DISTRIBUȚIA :

Albert zugravul	D-l Ivolschi
Raul de Aramberg	D-l Vlădicescu
Miculer	D-l Sachelarie
Pol	D-l Chirimescu
Lucia	D-na Albeasca
Matilda	D-na Dimitreasca
Martili	D-l Lăcea
Marta	D-ra Matilda
Un om al poliției	D-l Constandinescu
Al doilea om al poliției	D-l Leontescu
I amator	D-l Tănăsescu
II amator	D-l Romanescu

Între acte d-ra Alecsandrina Albeasca va cânta aria îngerului din „Baba Hârca“

25. Marți, 12/24 Ianuarie 1865.

„Iancu Jianu, căpitan de haiduci“, melodramă cu doine naționale în 4 acte de d-l Anestin.

DISTRIBUȚIA :

Iancu Jianu	D-l Vlădicescu
Ileana, gazda sa	D-na Fani Tardini
Kirk Sărdaru	D-l Comino
Sultana	D-na Dimitreasca
Ghincu	D-l Lăcea
Petre, fiul Ileanii	D-na Albeasca
Alecse	D-l Ivolschi
Gulei	D-l Chirimescu
Pârvu	D-l Constandinescu
Barbu	D-l Leontescu

Haiduci, poterași.

26. Joi, 14/26 Ianuarie 1865.

„Bărbatul anonim“, comedie cu cântece în 2 acte, din franțuzește de d-l Manoli.

DISTRIBUȚIA :

Regina	D-na Dimitreasca
Regele	D-l Sachelarie
Don Fernando	D-l Ivolschi
Don Enric	D-l Lăcea
Elena, fiica sa	D-na Albeasca
Perales	D-l Chirimescu
Don Garcias	D-l Leontescu

Seniori, dame.

Se va sfârși cu

„Voicu plugarul“, șansonetă națională de d=1 Radulian, executată de d=1 Vlădicescu.

27. Luni, 18/30 Ianuarie 1865.

„Logofătul satului“, comedie națională cu cântece în 2 acte de d=1 Dimitrescu.

DISTRIBUȚIA :

Alecui sub nume de Sandu, logofătul satului	D=1 Vlădicescu
Zoe, amanta sa	D=na Albeasca
Maria, muma lui Alecu	D=na Dimitreasca
Kir Panait	D=1 Ivolschi
Oprea părcălab	D=1 Comino
Sameșul	D=1 Lacea
Paulina	D=na Apostolcan
Boierul Enache	D=1 Romanescu
Simion bancher	D=1 Chirimescu
Mușat	D=1 Tănăsescu
Stanciu	D=1 Sachelarie
Un june	D=1 Constandinescu
Țărani, țărance.	

28. Marți, 19/31 Ianuarie 1865.

„Pisica și soaricile“, comedie din franțuzește în 2 acte.

DISTRIBUȚIA :

Voioșilă	D=1 Comino
Sent Leon	D=1 Ivolschi
Cicilia	D=na Albeasca
Baronesa D'Albi	D=na Dimitreasca
Un birtaș	D=1 Constandinescu
Un sergent	D=1 Tănăsescu

Se va începe cu

„Un trântor cât zece“, comedie într'un act.

DISTRIBUȚIA :

Tânjală	D=1 Ivolschi
Teodorescu	D=1 Lacea
Țița	D=na Albeasca
Gahița	D=na Dimitreasca
Gogu	D=1 Chirimescu

29. Joi, 21/I = 2/II 1865.

„Cine vrea, poate“, comedie cu cântece din franțuzește în 2 acte.

DISTRIBUȚIA :

Regina Maria	D=na Fani Tardini
Carol II, fiul ei	D=l Dimitrescu
Rui Gomez	D=l Vlădescu
Ducesa de Ascoli	D=na Albeasca
Marchizul de Santa Cruce	D=l Lacea
D=na Gabriela	D=ra Matilda
Inigo	D=l Chirimescu
Un leitenant	D=l Constandinescu

Dame, seniori

Se va sfârși cu

„Voicu plugarul“, șansonetă națională de d=l Radulian, executată de d=l Vlădescu.

(Fără număr), Luni, 25/I = 6/II 1865.

În beneficiul d=lui Alecsandru Vlădescu.

„Umbra lui Mihai Viteazul“, tablou național într'un act compus de d=l P. Grădișteanu.

DISTRIBUȚIA :

Umbra lui Mihai Viteazul	D=l Vlădescu
Viorica	D=na Fani Tardini
Florica	D=na Dimitrescu
Marica	D=na Albeasca
Conducătoarea ielelor	D=na Apostolean
Costache Gâmpeanu	D=l Ivolschi
Gheorghe Unescu	D=l Sachelarie
Satan sub masca unui necunoscut	D=l Lacea

Îngeri și umbre.

După aceasta d=l Vlădescu va cânta câteva cântece naționale și o barcarolă.

Se va sfârși cu

„Cinel, cinel sau simplitatea țaranului“, comedie națională cu cântece de d=l Alecsandri.

DISTRIBUȚIA :

Boierul Sandu	D=l Lacea
Smărăndița, nepoata sa	D=na Albeasca
Tinca, vara sa	D=na Apostoleanu
Florica, țărancă	D=na Dimitreasca
Graur, țaran	D=l Vlădescu

30. Marți 26/I = 7/II 1865.

„Castelul de Montlurie“ dramă în 5 acte, tradusă din franțuzește de d=n Fani Tardini.

DISTRIBUȚIA :

Vicontesa	D=na Fani Tardini
Flavi	D=1 Ivolschi
Dorbendau	D=1 Vlădicescu
Mari	D=na Albeasca
Starița	D=na Dimitreasca
Melși	D=1 Sachelarie
Bruno	D=1 Chirimescu
Un ofițer	D=1 Constandinescu
Marta	D=ra Matilda

Ofițeri, seniori.

31. Joi, 28/I = 9/II 1865.

„Cearța fără cauză”, comedie cu cântece din franțuzește, tradusă de d=na Fani Tardini.

DISTRIBUȚIA :

Barjan	D=1 Vlădicescu
Olivie	Ivolschi
Damicila de Liron	D=na Albeasca
Friburg	D=1 Chirimescu
Pouponeta	D=na Dimitreasca
Belroz	D=1 Constandinescu

Seniori, dame.

Se va sfârși cu

„Pensionul fetelor”, comedie în 2 acte cu cântece din franțuzește.

DISTRIBUȚIA :

Madam Loran	D=na Fani Tardini
Canavăț	D=1 Ivolschi
Calapăr	D=1 Comino
Alfred	D=1 Vlădicescu
Suzana	D=na Dimitreasca
Cicilia	D=na Albeasca
Liza	D=ra Matilda
Ana	D=na Dimitreasca

Dame, soldați.

32. Luni, 1/13 Februarie 1865.

Afișul lipsește ; la fel nu este nici o dare de seamă.

33. Marți, 2/14 Februarie 1865.

„Crucea și secretul”, dramă în 4 acte de Alecs. Dumaș, tradusă de d=1 Porfiriu.

DISTRIBUȚIA :

Marchizul D'Aure	D=I Ivolschi
Marchiza D'Aure	D=na Dimitreasca
Emanoil, fiul lor	D=I Chirimescu
Margareta, fiica lor	D=na Albeasca
Pol Jon	D=I Vlădescu
Bătrânul Așard	D=I Lacea
Baronul	D=I Sachelarie
Lazari	D=I Constandinescu
Naze	D=I Romanescu
Jasmen	D=I Tănăsescu
Lafiel	D=I Leontescu
Un notar	D=I Leopoldeanu

Dame, bărbați.

34. Joi, 4/16 Februarie 1865.

Afișul lipsește ; la fel nu este nici o dare de seamă.

(Fără număr), Luni, 8/20 Februarie 1865.

În beneficiul doamnei Fani Tardini, artistă română, directoarea teatrului român din Bucovina.

„*Catarina Hovard*“, dramă în 5 acte și 3 tablouri de Alexandru Dumas.

DISTRIBUȚIA :

Caterina Hovard	D=na Fani Tardini
Regele Enric VIII	D=I Ivolschi
Etelvod, duce de Dierban	D=I Vlădescu
Prințesa Margareta	D=na Albeasca
Contele Sussex	D=I Chirimescu
Chenedi	D=na Dimitreasca
Fleming	D=I Comino
Sir Jon Scot de Tirlistan	D=I Lacea
Canterberi	D=I Sachelarie
Norfolg	D=I Romanescu
Un judecător	D=I Constandinescu
I. senior	D=I Leontescu
II. senior	D=I Leopoldeanu
Un temnicer	D=I Tănăsescu

Dame, seniori.

35. Marți, 9/21 Februarie 1865.

„*Kir Zuliaridis*“, comedie într'un act de d=I Alecsandri.

DISTRIBUȚIA :

Chir Zuliaridi	D=I Ivolschi
--------------------------	--------------

Papă Lapte, calfă de spițer D=I Comino
 Afridida D=na Albeasca
 Mândița D=na Dimitreasca

Se va începe cu

„Doi țărani și 5 cârlani“ vodevil național într'un act de d=I Negruți.

DISTRIBUȚIA :

Voichița, țărăncă D=na Fani Tardini
 Domnica D=na Dimitreasca
 Terente D=I Ivolschi
 Miron D=I Comino
 Leonescu D=I Vlădicescu

Se va sfârși cu

„Voicu plugarul“, șansonetă națională de d=I Radulian, executată de d=I Vlădicescu.

(Fără număr), Joi, 11/23 Februarie 1865.

În beneficiul d=Iui Ioan D. Lacea.

„Moartea fraților Costinești“, dramă națională-istorică în 5 acte și un tablou de d=I I. Lacea.

DISTRIBUȚIA :

Constantin Cantemir, prințul Moldovii D=I I. Lacea
 Domnița Safta, fiica sa D=na Albeasca
 Dumitrașcu, fiul său D=I Constandinescu
 Logofătul Miron Costin D=I Sachelarie
 Pătrașcu, fiul său D=na Dimitreasca
 Hatmanul Velicicu Costin D=I Vlădicescu
 Vistierul Iordache Roset D=I Ivolschi
 Zapciul D=I Comino
 Ilie Țifescu D=I Chirimescu
 Macri D=I Leopoldeanu
 Vasile Gavrilă D=I Leontescu
 Ioan Paladi D=I Tănăsescu
 Un bătrân țaran D=I Romanescu
 Stana D=ra Matilda
 Marițica, fiica lui Miron D=ra Mica Albeasca

36. Luni, 22/II = 6/III 1865.

„Lupta damelor“, comedie în 3 acte din franțuzește de Scrib, tradusă de d=I Gârleanu.

DISTRIBUȚIA :

Contesa de Oterval D=na Fani Tardini

Leonia de Vilgonte	D=na Albeasca
Hanri de Flaviniol sub nume de Șarl valetu	D=l Vlădicescu
Gustav de Grinion	D=l Comino
Baronul de Monterişard	D=l Ivolschi
Un dragon	D=l Constandinescu
Un valet	D=l Leontescu

37. Marți, 23/II = 7/III 1865.

Afișul și darea de seamă lipsesc.

38. Joi, 25/II = 9/III 1865.

Afișul și darea de seamă lipsesc.

39. Luni 29/II = 13/III 1865.

Afișul și darea de seamă lipsesc.

40. Marți, 9/21 Martie 1865.

„Arderea târgului Baia“, o pagină din resbelul lui Ștefan cel Mare în trei acte de d=l N. Istrat.

DISTRIBUȚIA :

Ștefan cel Mare	D=l Lacea
Mihul Stârcea	D=l Vlădicescu
Maria Grigorcea	D=na Fani Tardini
Victoria, fiica sa	D=na Albeasca
Tellița	D=na Dimitreasca
Șoltuzul	D=l Ivolschi
I. pârgar	D=l Comino
Miclas Banfi	D=l Sachelarie
Berendel	D=l Chirimescu
II. pârgar	D=l Romanescu
Un plăeș	D=l Constandinescu
Un slujitor	D=l Tănăsescu
II. plăeș	D=l Leontescu
III. plăeș	D=l Leopoldeanu

Țărani, țărance, soldați.

Luni, 15/27 Martie 1865.

Reprezentajie dată în folosul Societății pentru cultură din Cernăuți.

Doi morți vii“.

„Invocarea“, poezie de Dimitrie Petrino, declamată de d=na Fani Tardini.

„Bucovina“, poezie de Vasile Alecsandri, cântată de d=l Vlădicescu.

„Voicu plugarul“, șansonetă executată de d=l Vlădicescu.

Afișul lipsește. Dări de seamă în ziarul Cernăuțean „Bukowina“ din 29 Martie 1865 și în „Foaia societății“ din Cernăuți, Anul I. 1865 pag. 101 — 102.

S'au mai adăogat trei seri de reprezentații în prima jumătate a lunii Aprilie 1865.

S'au reprezentat în prima seară :

„Doi țărani și cinci cârlani“.

„Urâta satului“.

„Munteanul“.

A doua seară :

„Săracul cinstit“.

A treia seară :

O partidă de concină“ de Vasile Alecsandri.

„Florin și Florica“, operetă de Vasile Alecsandri.

Afișele lipsesc. Vezi dările de seamă în „Foaia societății“, Anul I pag. 103 și sequ. și „Bukowina“ din 16 Aprilie 1865.

*

Zisesem la începutul studiului nostru că în stagiunea a doua, ultima reprezentație a fost dată în Cernăuți de trupa Fani Tardini în ziua de 9/21 Martie 1865 (vezi buletinul „Mihai Eminescu“ An. IV 1933 pag. 22). Dar un studiu mai atent al dărilor de seamă ne-a dovedit, că s'au dat reprezentații până pela mijlocul lui Aprilie 1865.

În ce privește numărul pieselor reprezentate, Ion Sbiera în cartea sa „Familia Sbiera“ pag. 190 susține, că s'au dat peste 58 spectacoale. La fel zice Gheorghe Tofan în „Viața românească“ 1906 volumul III pag. 424, copiindu-l pe Sbiera. Recenzentul ziarului german „Bukowina“ informează, că s'au dat în curs de patru luni 30 piese teatrale. Fiindcă știrile se contrazic, vom da lista pieselor originale românești și a celor traduse din limbi străine. Vezi bine, nu vom lua în considerare piesele, pentru cari n'avem afișele. Suntem așadar la fel de nedumeriți ca și Ion Sbiera, colecția de afișe a căruia am utilizat-o și noi în studiul de față.

Piesele românești: O căsătorie fără voe, Radu Calonfirescu, Munteanu, Doi morți vii, Săracul cinstit, Bătaia orbilor, Doi țărani și cinci cârlani, Smarandița fata pândarului, Doi însurăței, Scara pisicii, Herșcu Boccegiu, Doi feți logofeți, Ciurel sub nume de Tunsu haiducul, Bătălia dela Călugăreni, Cimpoiul dracului, Doi pricopsiți, Nunta țărănească, Balul mascat, Iancu Jianu, Voicu plugarul, Logofătul satului, Un trântor cât zece, Umbra lui Mihai Viteazul, Cinelcinel, Kir Zuliaridi, Moartea fraților Costinești, Arderea târgului Baia, Urâta satului, O partidă de concină și Florin Florica. S'au declamat două poezii, s'a cântat o arie din Baba Hârca și s'a executat dansul „Romanul“.

Traduceri din limba franceză: Zmeul nopții, Mănăstirea de Castru, Pensionul de fete, Pisica și șoarecul, Gelosul sau Maria Roza, Vicontele de Letorier, Maria Tudor, Furiosul, Bărbierul de Sevilla, Jertfa lui Avram, Fualdez, Ștrengarul de Paris, Cearta fără cauză, Clenarvonii, Fata aerului, Credința nădejdea și îndurarea, Bărbatul anonim, Cine vrea poate, Castelul de Montfluire, Crucea și secretul, Catarina Hovard și Lupta damelor.

Traduceri din germană: Casa de nebuni și Cruciații.

Deci s'au reprezentat în total: 30 piese românești, 22 traduceri din limba franceză și 2 din limba germană, total 54 piese.

Ion Sbiera în cartea sa zice că au fost 47 afișe cu număr; urmează că s'au dat 47 reprezentații teatrale plus 7 beneficii, deci total 54 reprezentații. Din aceste, 8 au rămas necunoscute, lipsind afișele și dărilor de seamă.

Teodor Balan

Multe și mărunte...

Rostul unei vorbe („Traco-romanic“). — Poesia *În metru antic* (din *Postume*, 1908, pag. 119) începe:

Cum pe dulcea=i liră Horaș cântat=au,
Astfel eu cercai să te cânt pe tine
Încordând un vers tânguios în graiul
Traco-romanic

Traco-romanic !

Pentru Eminescu acesta era graiul *românesc*.

Vorba nu este o improvizație, ci o convingere.

Proba se află în manuscriptul 2257.

„Despre caracterul și viața Tracilor martorul cel mai vechiu și mai important e Herodot: Poporul tracic este cel puțin după Inzi, între toate popoarele, cel mai mare. Și dacă ar avea un *Domn* sau dacă ar *ținea unul cu altul în concordie*, ar fi *invincibil* și desigur cel mai puternic dintre popoare, după părerea mea. Dar fiindcă lor nu le este nici într'un chip cu puțință, de a ajunge la așa ceva, ei sunt în consecvență *slabi*“. (Herodot, V, 3).

Pe când scria aceste rânduri traduse din Jireček, Em. cetia și pe Miklosich, *Slawische Elemente im Rumunischen*; și petrecea'n sfere depărtate'n trecut, la bazele rasei noastre¹⁾.

Și se resuma (la fila 427): „*Avem așadar la Români, substrat traco-iliric, pătura imediat superpusă latină*“. La Bulgari, Greci, Sârbi=Croați Em. găsia acelaș substrat, dar cu alte superpuneri: paleoslava, elina, etc. „*Așadar limba traco-ilirică este temelia și substratul peste care s'au superpus deosebite pături linguistice, dar aceste din urmă, cu toată superpunerea, sunt în chiar esența lor modificate prin acel substrat*“. (Fila 428).

Textul tradus din Jireček se află'n *Geschichte der Bulgaren* (1876), pag. 61, două rânduri de Jireček, restul („Poporul tracic“ etc.) din Herodot, V, 3.

La pag. 57 Jireček scrisese: „*Die Thraker sind jetzt vollends verschollen; ihre romanisirten Nachkommen sind die Rumunen*“. Și a pag. 66: „*Durch die Verschmelzung des Lateins mit einheimischen Elementen entstand allmählig eine neue Sprache, die rumunische, welche gar Manches aus dem Thrako-Illyrischen herübernahm*“.

Toate textele acestea fac perfect dovada că idea *tracoromanismului* graiului nostru Eminescu și-a întemeiat-o pe argumentele eruditului istoric Jireček, pe care l-a studiat după a. 1876.

Dovedind că E. a cetit pe Jireček, dovedim că el cunoștea și istoricește, foarte bine, pe cei „cu ceafa groasă“ dintr'o satiră.

* * *

Eminescu și I. R. Mayer (Epoca berlineză). — Eminescu în calitate de traducător al lui I. R. Mayer, nu este numai interesant, ci doveditor de calități științifice fine.

Lucrarea tradusă din I. R. Mayer este *Bemerkungen über die Kräfte der unbelebten Natur*. Ea fusese publicată în *Annalen der Chemie und Pharmacie von Wöhlen und Liebig*; 1842. Bd. XLII, p. 233. Eu o citez după ediția din *Die Mechanik der Wärme in gesammelten Schriften* (Stuttgart, 1874, Cotta), operă publicată de autor. Aici observările traduse de Eminescu ocupă paginile 3—12.

La Eminescu traducerea (completă) se află în manuscrisul 2267, p. 1—9.

Pentru ce va fi tradus Eminescu acele (faimoase) *Bemerkungen*? Eminescu se afla la Berlin, într'o fierbere filosofică ce încă nu

¹⁾ Tot pe-atunci cetia și pe Tomashek, *Zur Kunde der Hämushalbinsei* (Fila 434).

a fost descrisă complet. L-a atras, de sigur, și pe el scopul cercetării lui Mayer, care începe așa : „Scopul șirurilor cari urmează este să încerc a răspunde la întrebarea : ce avem de înțeles sub cuvântul „forțe“ și în ce raporturi stau ele între olaltă. Pe când cu numele de materie atribuim unui obiect calități foarte determinate, precum greutatea, cuprinderea de spațiu ¹⁾ (cuvânt înlocuit cu *impenetrabilitatea*), când zicem „forță“, noțiunea aceasta are ceva necunoscut, nepătruns, ipotetic. Poate că pentru amicii unui chip clar de a vedea natura, fără ipoteze, să nu le fie tocmai răuvenită încercarea aceasta de-a concepe noțiunea forței cu aceeași precisiune cu care concepem noțiunea materiei“. Eminescu a eliminat o lămurire (secundară) : *und damit nur Objecte wirklicher Forschung zu bezeichnen*.

Traducerea continuă tot așa de preciz, lămurind (cu Mayer) : indestructibilitatea (*Unzerstörlichkeit*) și putința esențială ca cauzele să iea forme deosebite ; și rezumând (tot cu Mayer) : „Amândouă aceste calități, resumate la un loc, ne dau principiul, că : cauzele sunt niște obiecte (cantitativ) indestructibile și (calitativ) schimbăcioase. Pe nemțește : „*Beide Eigenschaften zusammengefaßt, sagen wir : Ursachen sind (quantitativ) unzerstörliche und (qualitativ) wandelbare Objecte*“.

În continuare, Eminescu : „Două serii de cauze se găsesc în natură, între cari experiența nu poate constata tranzițiune. Una din seriile acestea o formează cauzele, cărora li se cunoaște ²⁾ proprietatea ponderabilității și impenetrabilității, — materii ; cealaltă serie cuprinde cauzele cărora le lipsesc calitățile din urmă, — puteri, cari, pentru cuvântul acestei calități negative, se și numesc *imponderabili*. Puter sunt așadar : obiecte *indestructibile, schimbăcioase* (cuvânt dublat cu : *variable*), *imponderabile*.

Lucrarea lui Mayer stă la dispoziția oricui, în ediția citată, dela 1874, depe care Eminescu a tradus (de sigur).

Este de bănuir ori de crezut că lacumul de știință tânăr nu s'a oprit cu lectura sa la *Bemerkungen*, ci a cetit înainte, despre : mișcarea organică și schimbul materiei, dinamica cerului, echivalentul mecanic al căldurii, cutremure, hrană, etc. Doritor, precum îl știm, de-a pătrunde în înțelesul vieții universale și umane, Eminescu va fi cetit.

Iată o indicațiune pentru ceice, înțelegându-l bine, vor căuta să scrie odată o biografie a evoluției de idei și de sentimente în omul mare care a fost Eminescu !

Gh. Bogdan-Duică

¹⁾ *Raumerfüllung*, în original.

* * *

²⁾ În original : *zukommt*.

Marea deficiență a eminescologului G. Ibrăileanu ! — Împotriva proslăvirii pe care G. Ibrăileanu ¹⁾ o cântă (în „Adeverul literar“ din 16 Oct. 1932) netrebnicei cărți (patronate de oficina aceluiaș *Adever literar* !) Gh. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*, — următoarea foarte elocventă încondeiere. După ce d-l G. Ibrăileanu recuză ca izvor de autentică informație pe Maiorescu, pe Slavici și pe Gh. Panu, d=sa e dispus să=l admită ca atare doar pe Caragiale, zicând : „Numai Caragiale, lipsit de prejudecăți ideologice, observator, spirit concret, artist curios de viață, l=am înțeles, cred, mai bine . . . “. Dar noi (în revizuirea fanfaronadei călinesciene, *Eminescu la . . . Te=chirghiol*, *Anti=Călinescu* pag. 21) chiar pe Caragiale îl invocam ca mărturie împotriva mistificărilor și contrafacerilor și falșurilor lui Gh. Călinescu ! Și iată cum necunoașterea biografiei lui Eminescu se răz= bună chiar și la un G. Ibrăileanu !

* * *

Românismul integral (antisemitismul) lui Eminescu. — Pentru urgisitul imn *La arme !*, pe care=l cunoaștem doar din vol. Eminescu, *Poesii postume, Ediție nouă* ²⁾ (Il. Chendi), București 1908 și din ediția A. C. Cuza, Iași 1914, pag. 31—32, și care, datat de Eminescu cu *Aug. 1871* (ed. Chendi pag. 276), e arătat de I. Grămadă (*Mihail Eminescu*, 1914, 22) ca născut în preajma marii Serbări dela Putna, — următoarea justă încondeiere a d-lui Barbu Slușanschi (rev. „Iconar“, Cernăuți, An. I 1935, Nr. 1): „Se poate vorbi la noi în ultima vreme de o polifcă în literatură. Sunt semne alarmante, încât te nevoiesc să le scrutezi. De ce oare în cea mai mare parte a presei, operele și atitudinile naționaliste din literatura românească sunt considerate de sus ca resturi fosilice ale unei epoci barbare ? Oare pentru că ele exaltă un spirit neconform interesului în=frăririi popoarelor ? Oare de aceea se insinuiază stăruitor *inactualitatea* atâtor produse spirituale românești, pentru că ele izvorăsc din simțul nostru de conservare națională ? — Este o poezie a lui Eminescu, *La arme*, care cuprinde o înfățișare mai directă a celor binecunoscute rânduri din *Doină* :

... Din Boian la Vatra=Dornii
A umplut omida cornii . . .

¹⁾ Dacă articolul în chestiune o fi fiind în adevăr al lui G. Ibrăileanu ! ? !

²⁾ Ediția I=a ne=a rămas inaccesibilă.

și anume : ... Iar tu, frumoasă Bucovină,
 Diamant din stema lui Ștefan,
 Ajuns-ai roabă și cadână
 Pe mâni murdare de jidan...

N'am citit-o nicăiri, și, dacă o țin minte, este că m'a învățat-o tatăl meu în copilărie. — Poezia *La arme* nu este de găsit nicăiri în reimprimare recentă. Se așterne și peste ea un giulgiu cu îndemănare calculat. Politicianii literari vreau să uităm că Eminescu a fost Român întreg și că avea simțul curăteniei neamului său. Anti-semitismul legat de prestigiul lui Eminescu e prea mare *atout* în mâna noastră“.

* * *

Gh. Bogdan-Duică, Român integral! — Și nu vom pregeta să cinstim memoria lui Gh. Bogdan-Duică, divulgând cum înțelege presa iudaică să profaneze amintirea celui ce, chiar în acest buletin (An. III 1932, 65—68) scria articole ca cel d. *Burăh și Eminescu*, și care (atunci când îi semnalam ce fel de năzbâti eminescologice mai debitează G. Călinescu în „Adeverul literar și artistic“) îmi cerea relațiuni precise, declarându-mi că el singur *nu citește ziare jidovești*. Vreau să zic e foarte firesc lucru ca evreescul ziar „Credința“ (din 1 Oct. 1934) să **pălmuiască demnitatea culturală românească cu următoarele insulte aruncate peste mormântul lui Gh. Bogdan-Duică** : „Un cuvânt de reculegere pentru acest nemuritor — căci era academician — mort de curând. A fost un erudit. Avea dexteritatea arhivarului și nu a iubit frumosul. De pe urma lui ne rămâne ceva : să facem aceea ce el nu a putut înfăptui“!!!

* * *

Fanfaronadă și frondă israelită! — ...Iar față de documentarele argumente istorice și psihologice cu cari noi (în eseul *Eminescu la... Techirghiol, Anti-Călinescu*, 1932), am desgolit superficialitatea și impostura iudaicei paiațe Gh. Călinescu (*Viața lui Mihai Eminescu*), acelaș Călinescu, în dija a II-a ediție a monumentalei monstruoziități de biografie a lui Eminescu, nu găsește altă regădare decât aceasta, dic-tată tot de oficina din Sărințar : „Obiecțiile câte, în cea mai insultătoare și trivială formă¹⁾, s'au adus de către publiciști obscuri²⁾, sunt toate

¹⁾ Doamne, ce ți-i și cu sensibilitatea cușer! Dar insultele și trivialitățile croite pe seama lui Eminescu în capod'opera de pervertire și de falsificare : Gh. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu* ediția I-a—XX!...?

²⁾ Necolaboratori la „Adeverul literar și artistic“!

puerile, cea mai de seamă fiind, ca de obicei, aceea că memoria lui Eminescu a fost profanată. Niciunul din acești critici n'a putut face vreo observație utilă, îndreptările sau adăogirile, pe care orice cetitor atent le va observa, datorindu=ni=se în chip exclusiv"!!!!

* * *

Eminescu — G. Cretzianu. — Foarte binevenită execuția pe care d. Radu I. Paul (autorul recentului studiu *Izvoarele de inspirație a câtorva poezii ale lui Eminescu*, Cluj 1934) o administrează unor ieftiniori cronicari dela „Convorbiri literare“ și etc. . . . și mai ales superficialului O. Șuluțiu¹⁾, din „Familia“ Nr. 7.

* * *

Pe marginea lui „Mite“. — În epoca romanțării, greu ca subiectul Eminescu să nu tenteze. Iar E. Lovinescu s'a degajat destul de echitabil (cu pitorești aspecte, datorite rutinei și uneori talentului) de sarcina aleasă, chiar dacă Eminescul conceput de d=sa nu e și=al nostru, și chiar dacă finalul găsit de d=sa l=am fi preferat într'un specimen de literatură boulevardieră. Dar ceea ce contează în paginile acestui buletin „Mihai Eminescu“ e, cum *altă*, cu totul altă, e uneori imaginea noastră asupra lui Eminescu. Vom rectifica deci fără să mai insistăm cu amănuntele citațiilor (pe cari oricine le va găsi ușor în scrisul nu prea împrăștiat al lui Leca Morariu). Deci: 1). Negrija trupului la Eminescu („un tânăr frumos, cu semnele tuturor distincțiilor trupești și sufletești, dar cu o desăvârșită dezinteresare pentru tot ce e viața materială, pentru îmbrăcăminte, hrană, grija trupului“ 63) e un loc comun, foarte comun . . . , dezavuat de multe, vajnice mărturii; 2). Legenda că la „Timpul“ Em. ar fi scris „mai mult“ de porunceală („Slugăresc scriind la ziarele lor. Înjur pe unul, laud pe altul, mai mult după cum îmi cântă ei“ 112) constituie o crasă pervertire a adevărului istoric și chiar o insultă pentru eroicul martiraj al „ziaristului“ Em.; 3). Comportamentul de licean amoretat al lui Em., al atât de . . . blegului Em. probozit de Caragiale (pag. 172—173 etc.), al lui Em. care așteaptă să fie *pejit* de Mdme Mite (294—295), al lui Em. care însă, știm noi, atât de strălucit absolvise înalta academie erotică a Veronicăi Anadyomene . . . (cf. pag. 2 din acest buletin), e simplă, patentă parodie . . . ; 4)... și o fi derivat=o Lovin=

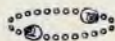
¹⁾ Desigur acelaș Octav Șuluțiu a cărui superficialitate e încondeiată și 'n. Leca Morariu, *Eminescu la... Techirghiol (Anti=Călinescu)* 1932, 30 Nota 42.

cu din celelalte false componente cari au încheiat sinteza acestui pseudo-Eminescu de factură lovinesciană : Em. „omul cu ochi absenți“ (219), care „se scufundă în timp“ (254), pentru că *viața lui era pulverizată* „din lipsa voinței“ (196) . . . Lipsa voinței la acest Eminescu, ale cărui brulioane dela Academia Română, nu-i nici un singur cercetător eminescolog care să le fi biruit ! ? . . . ; 5). Un Eminescu care (în stilul lui Maiorescu și al lui Ibrăileanu !) gângurește despre „un tip imaginar“ (215) al iubirii sale, căci „toate femeile devin femeia în sine“ (260) ! . . . ; 6). Și iarăși un melodramatic licean Eminescu : „Ridică mâinile cu desperare și se prăbuși plângând pe canapea“ . . . (196) ; 7). Și-un Em. de cel mai pervers „rău-simț“ erotic, polemizând cu . . . Mite despre „organele de evacuare“ (238) ! . . .

Dar pripa și lipsa de autocritică par a fi semnele cele mai distincte ale romancierilor români ! Pripit, ca'ntotdeauna, de ce n'ar confirma regula și E. Lovinescu ? Altminteri nu ne-ar distruge iluzia literară uitându-și în paginile sale o notă de Baedeker, ca aceasta : „unde e astăzi statuia lui Rosetti“ (106) ; sau debitând infinita repetare molestă a imaginii cu „plasa“ : „i se strecurase din plasa tuturor stăruințelor“ 63, „în plasa subțire de paianjen a imaginației“ 75, „destinul își țesea plasa într'un ungher“ 79, „ca să întindă și mai bine plasa armoniilor“ 256 ; „se întinse plasa unei încordări în jurul lecturii“ 291 !

Și desigur, Eminescu, temeinic inițiat în româneasca arhaică, n'ar fi conjugat aoristul, greșit (ca prof. E. Lovinescu 48) *stătum, stătuți*, ci corect *stătum, stătut* ! Etc., etc. . . .

Leca Morariu

ANTI-CĂLINESCU !

Până la reeditarea studiului în care Leca Morariu execută atât de magistral fanfaronada și superficialitatea lui G. Călinescu, va să zică până la apariția ediției a II-a a eseului *Eminescu la... Techirghiol (Anti-Călinescu)*, onor. public doritor a se desmetici în sfârșit din zăpăceala în care l-a înfundat taraba și trustul călinesco-evreesc, poate cefi documentatele lămuriri ale lui Leca Morariu în buletinul „Mihai Eminescu“ An. III 1932, fascic. 9 ; prețul 60 lei.

TIPARUL „GLASUL BUCOVINEI“
CERNĂUȚI